

SREDIŠNJI URED
ZA OSIGURANJE RADNIKA
U ZAGREBU

1922. — 1926.

UNIVERSAL LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF TORONTO
130 St. George Street, Toronto, Ontario, Canada

M C M X X V I I I.

Milan Glaser:

Socijalno osiguranje u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Socijalna politika naših dana uzrokovana je velikim napretkom, koji je u prošlom vijeku izvršen na svim područjima ljudske djelotvornosti, kao i težnjom naroda, da nakon katastrofe svjetskoga rata što više očuvaju i podignu narodno zdravlje i radnu snagu, to opće dobro roda ljudskoga.

Jedva je prošao jedan i po vijeka od vremena, kada je francuski narod u svojoj velikoj revoluciji proglasio osnovna načela novoga društvenog reda i udario temelj današnjem demokratskom uređenju države. U to vrijeme pokrenuše se goleme sile ljudske snage i energije na opće dobro čovječanstva. U svim granama života, u oblasti nauke i znanosti, misli i osjećaja, na polju rada i produkcije, narodnog gospodarstva i privrede, u svemu je izvršen u historiji dosada nezapamćen napredak. Jednakost, sloboda čovjeka i naroda, sloboda vjere i savjesti, sloboda nauke i štampe kao i sve ono, što je u vezi s tim elementima života čovjekova, dali su tom razdoblju znamenitog napretka i civilizacije.

Uporedo s tim napretkom razvija se u svijetu novo društveno uređenje, nov društveni red. Porast kulture, blagostanja, bogatstva i moći naroda povlači za sobom stvaranje novih društvenih slojeva. Interesi socijalnih klasa često se ne podudaraju, suprotnosti njihovih interesa radjaju različna, sad manja, sad veća socijalna pitanja. Moderno društvo i država nastoje da uklone, a ako to nije moguće, bar da ublaže te razlike i opreke. Socijalna politika svih naroda ozbiljno traži putove, kojima bi došla do najboljeg rješenja socijalnih pitanja svoga vremena.

Zbog upotrebe pare, elektriciteta i strojeva u produkciji i prometu dobara nastupio je posljednjih decenija neslućeni razvoj tehnike i industrije, prometa i trgovine. Kao posljedica toga razvoja propada mali, slobodni i nezavisni zanatlija, a namjesto njega pojavljuje se u društvu nov čovjek: najamni radnik, koji živi samo o radu i snazi mišica svojih i potpuno zavisi o poslodavcu, koji mu daje zarade.

Poslodavac i radnik, tjelesni i intelektualni, najvažniji su predstavnici današnjeg društva u modernoj državi. Potpuno iskorišćivanje radne snage u sadašnjem načinu gospodarstva zaoštrilo je odnose tih dviju društvenih klasa. Pitanje uređenja radnog odnošaja, naplate rada, trajanje radnog vremena, nedjeljnog odmora, zaštite žena i djece na radu, zdravstvenih i zaštitnih mjera u fabrikama i poslovnicama, naročito potpuna bijeda u slučaju bolesti, nesreće, iznemoglosti, starosti ili besposlenosti, sve su to uzroci, što se iz tih odnosa razvilo najvažnije socijalno pitanje: radničko pitanje. To pitanje glavna je sadržina socijalne politike kulturnih naroda prije svjetskoga rata. Rješavanje toga pitanja pomalo je donijelo i prvo socijalno, zapravo radničko zakonodavstvo, i to ponajprije zakonodavstvo radničke zaštite, a odmah zatim i radničkog osiguranja. Odredbe zakona o zaštiti radnika treba da zaštite radnika od opasnosti i šteta, koje ga mogu zadesiti u poslu; odredbe zakona o osiguranju radnika treba da mu po mogućnosti naknade nastalu štetu.

Iza svršetka svjetskoga rata radničko je pitanje opet jedan od najvažnijih problema socijalne politike svih naroda. Konferencija mira ozbiljno se bavi tim pitanjem, te u svom najvećem djelu, u Paktu društva naroda, obavezuje članove Društva naroda, da obezbijede i održe pravične i čovječne uvjete rada za čovjeka, ženu i dijete u cijelome svijetu. Konferencija mira konstatuje, da opstojе i takovi uvjeti rada, koji za veliki broj ljudi znače nepravdu, bijedu i oskudicu, što sve zajedno stvara nezadovoljstvo, koje opći mir i harmoniju života dovodi u opasnost. Zato je hitna potreba, da se ti uvjeti rada poprave, da se naročito uredi radno vrijeme i nedjeljni odmor, plaćanje nadnice, koja će radnicima osigurati pristojan život, osiguranje protiv bolesti i nesrećnih slučajeva, penzije starcima i invalidima, borba protiv nestašice rada, zaštita djece i žena, načelo sindikalne slobode, organizacija profesionalne i tehničke nastave i t. d., ukratko, da se uredi radnička zaštita i osiguranje ra-

dnika. Zato je osnovana uz Društvo naroda i stalna Medjunarodna organizacija rada, kojoj je dužnost da nastoji ostvariti razloženi program u svim državama svijeta.

Ta Medjunarodna organizacija rada održala je do danas jedanaest svojih generalnih skupština. U svim tim konferencijama Medjunarodne organizacije rada, u kojima sudjeluje 56 država, stvarane su odluke u obliku konvencija i savjeta, kojima se reguliraju najvažniji odnosi radnika na području zaštite i osiguranja radnika. Pa kad se u svima državama, koje su članice Medjunarodne organizacije rada u Društvu naroda, donesu zakoni u duhu stvorenih konvencija, moći ćemo slobodno reći, da je zaštita i osiguranje radnika izvršeno dobro i ispravno na cijelome svijetu.

I.

Radničko osiguranje najvažniji je dio socijalne politike i socijalnog prava svake kulturne države. Stvoreno je zato, da pomogne radnika, kada ga ostavi njegova radna sposobnost. Važnost i suština toga osiguranja upoznaje se najbolje po cilju, kojemu služi, kao i načinu, kako je ono nastalo.

Cilj je osiguranju radnika da na osnovu načela udruživanja i uzajamnosti obezbijedi osiguranim licima mogućnost egzistencije, kad im se umanju ili kad izgube svoju radnu sposobnost.

Ako je to udruživanje obavezno, tada je to obvezatno ili obligatno osiguranje radnika, ako je pak prepušteno volji pojedinca, tada je to dobrovoljno osiguranje radnika. U teoriji i praksi danas je već sasvim pobijedio princip obaveze osiguranja, ali o tome se pitanju u nauci mnogo godina vodila žestoka borba. Veliki broj osiguranika smanjuje riziko osiguranja i obezbjeđuje dovoljna sredstva za sve potrebe osiguranja. Obaveznim osiguranjem polučuje se svrha osiguranja ne samo najbrže, najjeftinije i najsigurnije, već se njime povrh toga mogu postići i različni drugi kulturni ciljevi. Princip dobrovoljnog osiguranja nikada nije doveo do tih rezultata. Široke mase ne priznaju potrebe toga staranja, jer je kraj maloga prihoda prisilna štednja teška i nesimpatična, a pojedinci prekasno uvidjaju svoje pogreške. Jedva 10% onih lica, za koje je osiguranje stvoreno, pristupaju dobrovoljnom osiguranju, a ostali se ne brinu za te ustanove, dok im je radna sposobnost potpuna. I zato danas države, koje su decenije zagovarale samo sistem dobrovoljnog osiguranja, pomalo prihvataju sistem obaveznog osiguranja. Konačno je ove godine i Francuska prihvatila

zakon o osiguranju radnika za slučaj bolesti, materinstva, iznemoglosti, starosti i smrti, osnovan na principu opće obaveze osiguranja.

Prema vrsti radnika, za koje je osiguranje uređeno, dijelimo radničko osiguranje na osiguranje željezničara, rudara, pomoraca, poljoprivrednih radnika, privatnih namještenika i t. d. Novije zakonodavstvo nastoji da sve vrste lica, kojima treba osiguranje, osigura u jednolikim, općim zavodima za osiguranje radnika.

Slučajevi umanjena ili gubitka radne sposobnosti mogu uglavnom nastati zbog bolesti, porodjaja, nesreće, iznemoglosti, starosti, smrti ili besposlice. Prema tome, za koji je od tih slučajeva određeno socijalno osiguranje, dijele ga na:

1. osiguranje za slučaj bolesti;
2. osiguranje za slučaj nesreće;
3. osiguranje za slučaj iznemoglosti, starosti (invalidnosti) i smrti (osiguranje porodice osiguranikove);
4. osiguranje za slučaj besposlice.

To osiguranje nazivalo se u početku radničkim osiguranjem, jer je osiguravalo samo radnike u užem smislu riječi, ali danas je ono već obuhvatilo sve slabije slojeve društva pa je općenito poznato pod imenom socijalno osiguranje.

Moderno socijalno osiguranje nastalo je u Njemačkoj osamdesetih godina prošloga stoljeća kao socijalnopolitička mjera za popravljanje općeg položaja radnikova. Ujedno su tamo na taj način pokušali da suzbiju sve jači utjecaj socijalne demokracije na široke slojeve naroda. Poslije francusko-pruskoga rata i ujedinjenja godine 1871. Njemačka se naglo razvila iz agrarne zemlje u modernu industrijsku državu. U njoj se stvorio najamnoradnički proletarijat, mlada i jaka socijalnodemokratska ideologija, a time i potreba rješavanja socijalnopolitičkih problema moderne države.

Zanimljiva su i vrlo karakteristična obrazloženja prvih osnova o osiguranju radnika, koje su donesene u to vrijeme. Ona nam najbolje osvjetljaju razloge, zbog kojih su države bile prinudjene da uvedu zaštitu i osiguranje radnika. U motivaciji tih osnova spominje se i zakon iz godine 1878., kojim se ide za suzbijanjem tadašnjih, tobože opće opasnih nastojanja socijalne demokracije. Tu se kaže, da je već u raspravi toga zakona priznato, kako je obaveza države, da se u većoj mjeri pobrine za državljanu, kojima treba pomoći, ne samo dužnost humanosti i kršćanske ljubavi, kojima treba da budu prožete sve državne ustanove, već da je to i osnovna zadaća državotvorne politike, koja ima da nastoji, da i oni slojevi

naroda, koji ništa ne posjeduju, a koji su najmnogobrojniji i najneupućeniji, uvide, da država nije samo potrebna, već takodjer humana i dobrotvorna uredba. Oni moraju po prednostima, koje će im pružati ti zakoni, da uvide, kako država ne opstoji samo za zaštitu interesa imućnih društvenih klasa, nego da je to ustanova, koja služi i njihovim potrebama i interesima.

To je politika svemoćnog kancelara Bismarka, a očituje se ona i u znamenitoj poruci cara Vilima I. od 17. novembra 1881. Ta poruka naziva se i magna charta socijalne politike Njemačkoga carstva. U njoj se izričito kaže, da se sanacija socijalnih teškoća ne može tražiti samo represalijama protiv socijalno-demokratskih ispada, nego jednako i pozitivnim promicanjem dobrobiti radnikove. Preporučuje stoga Reichstagu, da donese zakone o osiguranju radnika za slučaj bolesti, nesreće, invalidnosti i starosti, te izriče nadu, da će interesenti u svojim zadrugama pod državnom zaštitom i državnim staranjem moći riješiti zadaće, za koje sama državna vlast ne bi bila toliko podobna.

Prema tome je feudalna i konservativna Njemačka već prije po vijeka priznavala, da država treba da u svome interesu pomogne stvaranje imućne i zadovoljne radničke klase, koja će suradjevati u javnim poslovima, a Njemačka je takodjer već onda vidjela, koje će koristi država imati od te suradnje.

To treba da uoče i da nikada ne smetnu s uma svi naši mjerodavni faktori. Ispravno upotrijebljena narodna snaga može da počini čudesa. Pa kada je i naš državni ustav zajamčio radnicima potrebnu zaštitu i osiguranje, kada su odnosne odredbe osobitim zakonima djelomice već ostvarene, onda bi svi faktori našega javnog i državnog života morali svim silama nastojati, da se ono, što je izvršeno i sagrađeno, uzdrži u cijelosti te da se u što skorije vrijeme oživotvori i sve ono, što se do danas još nije dalo ostvariti.

Zakon o osiguranju radnika za slučaj bolesti donesen je u Njemačkoj godine 1883., za slučaj nesreće 1884., za slučaj invalidnosti 1889. Ti su zakoni poslije nadopunjavani, a 1911. godine kodificirani u jednom zakonu sa šest dijelova i 1805 članaka (Reichsversicherungsordnung). Tom prilikom uvedeno je novo osiguranje udovica i djece u slučaju smrti oca obitelji.

Njemačko socijalno osiguranje uskoro je postalo svojim djelovanjem na ekonomskom, zdravstvenom i socijalnom polju jedan od osnova dobrobiti njemačkoga naroda. U prvih 25 godina rada socijalno je osiguranje u Nje-

mačkoj isplatilo osiguranim članovima preko 7.6 milijarda zlatnih maraka, što bi danas vrijedilo više od 100 milijarda dinara. Tim novcem spaseni su milijuni ljudi od bijede i propasti, a uzdržane su na okupu mnoge tisuće radničkih porodica. Tako su očuvani domovi roditeljima i djeci, koji bi bez te pomoći zacijelo propali zbog bolesti i nesreće svoga hranitelja. Moralnu i ekonomsku vrijednost tih rezultata za radnike, društvo i državu teško je ocijeniti u suhim brojkama. Osim toga prikupilo je njemačko radničko osiguranje u to vrijeme oko 2 i po milijarde zlatnih maraka za rezerve, a taj je kapital ponajviše uložen u zdravstvene uređaje osiguranja, tako uredske zgrade, bolnice, sanatorije, oporavilišta, obdaništa i slične ustanove.

Sa stajališta javnoga zdravstva i socijalne higijene ta djela imaju neprolaznu vrijednost. Radnici su na taj način došli do dobre liječničke njege i ljekarija, zdravstvenih zavoda i bolnica, koje oni svojim uštednjama ne bi nikada mogli stvoriti. Suzbijanje pučkih bolesti, naročito tuberkuloze, te strašne radničke bolesti, dobilo je u Njemačkoj golemo značenje, pa su za kratko vrijeme postignuti i na tom polju rada veliki rezultati.

I u vrijeme rata izvršila je ta ustanova svoju zadaću. Za sloma njemačke marke sačuvala je ona veći dio svojih kapitala, jer ih je još u mirno doba uložila u gradnju svojih zdravstvenih zavoda.

Uspjesi njemačkoga socijalnog osiguranja osigurali su toj grani socijalne politike pobjedu na čitavom svijetu. Danas već nema uređjene države, u kojoj ne bi opstojalo osiguranje radnika.

Od država, koje su odmah prihvatile njemački sistem obaveznog osiguranja radnika, prva je bila bivša Austro-ugarska monarhija. Razvitak socijalnog osiguranja u toj državi za nas je osobito znatan, jer je sve do 1. jula godine 1922. zakonodavstvo bivše Austrije vrijedilo u Sloveniji i Dalmaciji, a zakonodavstvo bivše Ugarske u današnjoj Vojvodini, Hrvatskoj i Slavoniji.

Prvi počeci socijalnog staranja u Austriji nalaze se u služinskom redu od godine 1810. Već je ondje bilo određeno, da se gospodar ima naimanje četiri nedjelje brinuti za liječenje oboljele družine. Ta je odredba dvorskim dekretom od godine 1837. prenesena na tvorničare, obrtnike i trgovce, što se tiče liječenja njihovih radnika, pomoćnika i ostalih namještenika. Rudarski zakon od godine 1854. uvodi rudarske bratovštine poradi međusobne pripomoći u slučaju bolesti, iznemoglosti i starosti. Obrtni red od godine 1859. uređuje već po-

duzetničke (fabričke) i zadružne bolesničke blagajne. Zakonom o društvima od godine 1852. dopušta se osnutak dobrotvornih udruženja, koja će se baviti međusobnim podupiranjem u slučaju bolesti i smrti te koja se kasnije razvijaju u različne pripomoćne blagajne. Zakonom od godine 1869. uvodi se jamstvo željezničkih poduzeća za naknadu štete u povodu pretrpljene željezničke nesreće. Reformom obrtnog zakona proširuje se djelovanje pripomoćnih bolesničkih blagajna, a odgovornost za naknadu pretrpljene štete određuje se za sve poslovne nezgode. Ali tek donošenjem zakona o osiguranju za slučaj nesreće godine 1887. i zakona o osiguranju za slučaj bolesti godine 1888. započinje se pravo socijalno osiguranje u Austriji.

Obaveza osiguranja provedena je u oba ta zakona. Osiguranje za slučaj bolesti uređeno je uglavnom prema njemačkom uzoru. Vršile su to osiguranje pored dotadašnjih različnih vrsta bolesničkih blagajna i novo uređene okružne blagajne, koje su organizovane na principu samouprave. Prinos je iznosio 3% osigurane nadnice, $\frac{2}{3}$ plaćao je osigurani radnik, a $\frac{1}{3}$ njegov poslodavac. Podavanje bila su uglavnom: besplatna liječnička njega, lijekovi i 60% osigurane nadnice kao hranarina u vrijeme bolesti, ali najviše 20 nedjelja, bolnička njega, za slučaj porođaja potpora 4 nedjelje, a u slučaju smrti pogrebnina.

Osiguranje za slučaj nesreće izvršivalo je sedam tako zvanih teritorijalnih zavoda, svaki na tačno određenom području. Upravni organi tih zavoda bili su sastavljeni u jednoj trećini od zastupnika poslodavaca, u jednoj trećini od zastupnika osiguranih radnika, a preostale je postavljala vlada. Liječenje unesrećenog radnika padalo je na teret bolesničke blagajne ili poslodavca. Renta se davala počevši od pete nedjelje, i to kao najviša renta 60% godišnje zasluge, a u slučaju smrti dobivale su rente udove, djeca i roditelji. Troškovi osiguranja pokrivali su se prinosima poslodavaca na osnovu sistema glavničkog pokrivača.

Osiguranje radnika za slučaj invalidnosti i starosti nije još bilo ostvareno, jer se opća reforma cijeloga socijalnog osiguranja spremala više od dvadeset godina. Rat i propast monarhije spriječili su te reforme, ali je sabiranjem materijala, zakonskim prijedlozima i ozbiljnim studijem toga pitanja u to vrijeme nastala čitava literatura osobite socijalnopolitičke vrijednosti.

Za osiguranje rudara uređene su zakonom od godine 1889. bratimske kase, i to za slučaj bolesti, invalidnosti, nesreće i smrti.

Godine 1906. donesen je zakon o osiguranju privatnih namještenika za slučaj iznemoglosti, starosti i smrti, poznat pod imenom penziono osiguranje privatnih namještenika. Taj zakon posve je originalna tvorevina austrijskoga socijalnog zakonodavstva te je služio kao osnova njemačkom zakonu o osiguranju privatnih namještenika od godine 1911. Novela od 1914. godine nije izmijenila bitnih ustanova toga zakona.

U Ugarskoj razvijalo se socijalno staranje do uvođenja dualizma 1867. godine po prilici jednako kao i u Austriji. Zakon o naknadi štete od željezničkih nezgoda donesen je godine 1874. Iduće godine trgovački zakon (Zak. čl. XXXVII. 1875.) obavezuje poslodavca, da trgovačkom pomoćniku za slučaj bolesti daje plaću i uzdržavanje šest nedjelja. Obrtni zakon (zak. čl. XVII. 1884.) ima već osobite pripomoćne blagajne, koje mogu osnovati pomoćnici različnih zanata. Vrstu i visinu pripomoći kao i prinos za pokriće troškova određivala su temeljna pravila tih blagajna. Prinos zanatlijskih pomoćnika nije mogao da bude veći od 3% njihove nedjeljne zasluge, a prinos poslodavca nije mogao biti veći od $\frac{1}{3}$ toga prinosa. U upravi blagajne sudjelovali su u jednakom broju radnici i poslodavci.

Obavezno osiguranje radnika započelo se godine 1891., kada je donesen zakon (zak. čl. XIV. 1891.) o podupiranju obrtnih i tvorničkih namještenika u slučaju bolesti. Osiguranje vršile su od državne vlasti uređene okružne blagajne za potporu bolesnika, a interesenti su mogli da osnivaju i različne poduzetničke, tvorničke, gradjevne ili rudarske blagajne. Obrtni zborovi pa i privatna udruženja mogli su takodjer da osnivaju svoje blagajne. Blagajne su davale: besplatnu liječničku njegu, kod poroda babičku njegu i liječenje, lijekove i potrebne liječničke sprave, hranarinu najviše 20 nedjelja i rodiljsku pripomoć 4 nedjelje u polovici iznosa osigurane nadnice, a u slučaju smrti pogrebnu pripomoć. Te potpore mogla je blagajna da poveća do određene granice, a mogla ih je da daje i obiteljskim članovima osiguranog namještenika. Za slučaj poslovne nezgode davale su se iste potpore. Od prinosa, koji nisu mogli da budu veći od 5% obezbijeđene nadnice, plaćao je $\frac{2}{3}$ osigurani namještenik, $\frac{1}{3}$ poslodavac. U istom razmjeru bili su sastavljeni i samoupravni organi blagajna, koji su vodili upravu blagajna na osnovu najšire autonomije. Nadzor nad tim poslovanjem vršile su nadležne obrtne vlasti. Za rješavanje sporova nastalih između blagajna i njihovih članova bili su određeni naročiti sudovi dobrih ljudi (obranički sudovi).

Za osiguranje u nesrećnim slučajevima izradjena je zasebna zakonska osnova godine 1903. No kako se u isto vrijeme trebalo reformirati i osiguranje za slučaj bolesti, skinuta je ta osnova s dnevnoga reda, i godine 1906. izradjena je nova osnova jedinstvenog zakona za obligatno osiguranje u slučaju bolesti i nesreće.

Ta osnova prihvaćena je nakon mnogih promjena kao zakonski članak XIX. 1907. o osiguranju obrtnih i trgovačkih namještenika za slučaj bolesti i nezgode. Tim je zakonom proširena obaveza osiguranja na širi krug interesenata, a uvedeno je i obavezno osiguranje za slučaj nesreće. Najviša obezbijedjena dnevna zarada iznosila je 8 zlatnih kruna, a namještenici s većom zaslužbom nisu bili obvezani na osiguranje za slučaj bolesti. Krug osiguranih lica za slučaj bolesti i nesreće nije se pokrивao, jer su na osiguranje za slučaj nesreće bila obvezana i lica, koja su imala zaradu veću od 8 kruna, a poslovi i radionice s manjom opasnosti posla bili su izuzeti od obveze za slučaj nesreće. Potpore su za slučaj bolesti povećane, a za slučaj poslovne nezgode davalo se besplatno liječenje i renta prema tome, koliko je umanjena radna sposobnost, ali najviše 60% godišnje zarade unesrećenog radnika. U slučaju smrti davale se udovičke i dječje rente. Prinos osiguranja za slučaj bolesti plaćali su poslodavci i osigurani namještenici u jednakim dijelovima, a prinos osiguranja za slučaj nesreće čitav su podmirivali poslodavci. Troškovi osiguranja za slučaj nesreće pokrivali su se razrezom na sve poslodavce.

Organizacija osiguranja po tom zakonu izvršena je posve originalno bez oslonu na tadašnji njemački sistem. Organizacija osiguranja centralizovana je u jednom zavodu za cijelu državu. Zemaljske blagajne za potporu bolesnih radnika i za osiguranje protiv nezgoda (jedna u Budimpešti za Mađarsku, druga u Zagrebu za Hrvatsku i Slavoniju) bile su jedini nosioci osiguranja za slučaj bolesti i nezgode, a vršile su to osiguranje preko svojih mjesnih organa (okružnih i poduzetničkih blagajna za osiguranje radnika i privatnih društvenih blagajna). Te blagajne uredjene su po načelu samouprave, a njihovi samoupravni organi bili su glavna skupština, ravnateljstvo i nadzorni odbor, u kojima su osigurani namještenici i neosigurani poslodavci zastupani paritetno. — Za vršenje državnog nadzora nad osiguranjem osnovan je odjelit državni ured za osiguranje radnika, koji je rješavao i sve sporove u posljednjoj molbi.

Osim toga općeg osiguranja radnika ostvareno je naročito osiguranje rudara u rudarskim

bratovštinama (rudarski zakon od 1854. godine) za slučaj bolesti, invalidnosti i smrti, zatim osiguranje namještenika državnih tvornica duhana u odjelitim tvorničkim blagajnama, koje su obvezane da daju iste potpore kao i opće osiguranje, a povrh toga daju još i neku malu penziju za slučaj starosti. Ta je uredba još iz godine 1850.

Osiguranje poljoprivrednih radnika i slugu uredjeno je naročitim zakonom (zak. čl. XVI. 1900., zak. čl. XIV. 1902., zak. čl. VIII. 1912. i zak. čl. XX. 1913.) za slučaj nesreće, invalidnosti i starosti. Odredjene potpore bile su minimalne.

Hrvatsko-ugarskom nagodbom od godine 1868. bilo je između Ugarske i Hrvatske međju ostalim zajedničkim poslovima ugovoreno i zajedničko zakonodavstvo obrta i trgovine. Tumačenjem odnosnih odredaba nagodbe istumačilo se kasnije, da se pod tim imaju razumjeti svi poslovi kao i sva pitanja, koja su u vezi s obrtom i trgovinom. Zato su i poslovi osiguranja trgovačkih i zanatskih radnika proglašeni zajedničkim poslovima, pa se osiguranje radnika u Hrvatskoj i Slavoniji izvršivalo po odredbama zak. čl. XIV. 1891. i zak. čl. XIX. 1907. Prvi zakon ostvaren je u Hrvatskoj i Slavoniji godine 1893. i 1894., a drugi godine 1909.

Pored osiguranja radnika bivše Austrije, Ugarske, Hrvatske i Slavonije važan je za razvitak socijalnog osiguranja u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca također razvoj toga osiguranja u Bosni i Hercegovini i u kraljevini Srbiji.

U Bosni i Hercegovini uvedeno je osiguranje radnika za slučaj bolesti u početku godine 1910., a na osnovu zakona o osiguranju radnika u bolesti od godine 1909. Osiguranje je bilo obavezno za sve namještenike zaposlene u obrtu i trgovini, kojima zaslužba nije iznosila više od 3.000 kruna na godinu. Mogli su se napose osigurati i obiteljski članovi namještenika. Potpore su bile ove: besplatna liječnička njega, kod porodjaja babička pomoć, lijekovi, sprave za liječenje, hranarina, i to 60% obezbijedjene zarade za sve vrijeme bolesti, no najviše 20 nedjelja. Mjesto tih potpora mogla se dopustiti i bolnička njega. Prinos je iznosio najviše 3% obezbijedjene zarade članova; $\frac{1}{3}$ plaćao je poslodavac, a $\frac{2}{3}$ osigurani namještenik. Osiguranje su vršile sreske bolesničke blagajne (1914. godine bilo je 6 blagajna), poslovne, društvene i rudarske blagajne, osnovane na načelu samouprave. Samoupravni organi bili su: glavna skupština, predsjedništvo i nadzorni odbor, u kojima su osigurani namještenici bili zastupani sa $\frac{2}{3}$ i njihovi poslodavci sa

$\frac{1}{3}$ zastupnika. U Sarajevu je bio i Savez bolesničkih blagajna. Nadzor nad blagajnama vršila je politička vlast.

Godine 1911. izradjena je osnova za obligatno osiguranje u nesrećnim slučajevima, koja zbog rata nije postala zakonom. Naredbom vlade bili su vlasnici sviju većih poslova i fabrika obvezani da svoje namještenike za slučaj nesreće osiguraju kod privatnih osiguravajućih društava.

U kraljevini Srbiji donesen je godine 1910. zakon o radnjama, kojim su uredjeni svi odnosi zanata i industrije, a naročito odnosi radnika i poslodavaca, organizacije poslodavaca i radnika, zanatske, industrijske i radničke komore, zaštita i obezbjedjenje radnika. Radničko osiguranje određeno je za slučaj bolesti, povrede, iznemoglosti, starosti i smrti (Odjeljak IV. §§ 85. do 97.). Obezbjedjenje radnika za slučaj bolesti i povrede imalo se osnivati na načelu obaveze osiguranja, a ostale vrste toga obezbjedjenja bile bi dobrovoljne. Obezbjedjenje bi vršile zadruge za obezbjedjenje radnika, koje bi se mogle udružiti u jedan Zemaljski savez zadruga. Ustrojstvo tih zadruga imalo se izvršiti na osnovu načela samouprave, a njihovi upravni i nadzorni odbori bili bi sastavljeni od $\frac{1}{2}$ radničkih, $\frac{1}{2}$ poslodavačkih i jednog državnog predstavnika. Za slučaj bolesti bile su određene ove potpore: liječnička pomoć, lijekovi, liječenje u bolnicama i kupalištima za osigurane radnike i njihove porodice, novčana pomoć (hranarina) prema stepenu nesposobnosti za rad, obezbjedjenje radnice u slučaju porodjaja; u slučaju nesreće: liječenje, privremena ili stalna pomoć prema stepenu nesposobnosti za rad tako, da bi renta za potpunu nesposobnost iznosila cijelu obezbjedjenu zaradu; u slučaju iznemoglosti i starosti: penzija, koja bi se određivala prema veličini uložene sume i vremenu ulaganja; u slučaju smrti: posmrtnina u iznosu jednomjesečne obezbjedjene zarade pokojnikove, udovička penzija i potpora za djecu, ako je osigurani imao pravo na penziju po tom zakonu. Statuti zadruga uredili bi potanje veličinu potpora i prinosa. Prinose za osiguranje u slučaju bolesti, iznemoglosti, starosti i smrti plaćali bi po polovini obezbijedjeni radnici i njihovi poslodavci, a prinose za osiguranje u slučaju nesreće sami poslodavci. Prinos države za obezbjedjenje u slučaju nesreće imao je da bude 100.000 dinara na godinu. Taj zakon nije nikada oživotvoren, i to s razloga, što je kraljevina Srbija već godine 1912. ušla u rat te je ratovala sve do 1918. godine. Stoga je u kraljevini Srbiji ostvareno po starim propisima i statutima samo osiguranje rudara u

bratimskim kasama, osiguranje željezničara i radnika u državnim vojnotehničkim zavodima u odjelitim fondovima tih poduzeća. Osim toga bili su kod pojedinih privatnih poduzeća osnovani dobrovoljni fondovi za osiguranje radnika u slučaju bolesti, a osiguranje radnika za slučaj nesreće vršilo se samo kod privatnih osiguravajućih društava.

Iz svega toga razbiramo, da je već pri stvaranju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918. godine socijalno osiguranje u svim pokrajinama naše države, što se tiče zakonodavstva i provedbe, stajalo na vrlo visokom stepenu. Pored ostalih i to je jedan razlog, da je zakon o općem osiguranju radnika u našoj kraljevini donesen i ostvaren već 1922. godine.

II.

Osiguranje radnika u pojedinim pokrajinama Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca bilo je u početku različito uredjeno. U vrijeme prevrata mjeseca oktobra, pa onda kasnije godine 1918. i nekoliko prvih mjeseci godine 1919. vlade pojedinih pokrajina izvršile su sve prijeko nužne reforme na polju socijalnog osiguranja. Donesene su potrebne novele dotadašnjim zakonima, osobito što se tiče povišenja obezbijedjene nadnice, potpora i prinosa osiguranja. U Sloveniji i Dalmaciji, koje su pokrajine ostale bez nosioca osiguranja za slučaj nesreće i penzionog osiguranja, i Vojvodini, koja je odcijepljena od svoje bivše centrale osiguranja, stvoreni su i organizovani zavodi za izvršivanje zakona, koji su vrijedili u tim pokrajinama.

U isto vrijeme, dok su se pokrajinske vlade bavile tim poslovima, Ministarstvo socijalne politike bavi se mišlju da izradi jedinstven zakon o osiguranju radnika za čitavu Kraljevinu po ovim temeljnim principima: osiguranje za slučaj bolesti i nesreće, neuposlenosti, iznemoglosti, starosti kao i posmrtno osiguranje porodice na osnovu najšire obaveze i unifikacije osiguranja; obligatno osiguranje obiteljskih članova, osiguranje za slučaj porodjaja uz što veću zaštitu matera i dojenčadi; po mogućnosti što manje opterećenje osiguranih namještenika, zanata i industrije; centralizacija cjelokupnog osiguranja u jednom zavodu s mjesnim organima za lokalne poslove osiguranja, sve na osnovu najšire samouprave interesenata; paritetno zastupanje radnika i poslodavaca u svim samoupravnim tijelima uz potrebnu zaštitu manjina; potrebna državna pomoć i nadzor nad osiguranjem. Pošto je ta načela na početku februara 1919. raspravila anketa interesenata, u kojoj su bile zastupane

organizacije radnika iz cijele države, započela se izrada nacarta zakonske osnove samo za slučaj bolesti i nesreće, a na temelju zakona o osiguranju radnika, koji je u to vrijeme vrijedio u Hrvatskoj, Slavoniji i Vojvodini. Osnova je izradjena potkraj marta 1919. te je oko polovice aprila već štampana i razaslan svim zainteresiranim, fakultetima, organizacijama liječnika i ostalim mjerodavnim faktorima na mišljenje. Premda su dobivena mišljenja bila povoljna i premda je opstojala prijeka potreba, da se ta osnova što prije raspravi i kraljevskom uredbom oživotvori, osnova ipak nije postala zakonom, jer je u to vrijeme došlo do promjene vlade, te je odstupio prvi ministar socijalne politike Vitomir Korać, koji je cijelu tu reformu socijalnog osiguranja započeo i svom je energijom forsirao. I tako je Srbija i nadalje ostala bez ikakvog osiguranja radnika, a Bosna i Hercegovina bez osiguranja za slučaj nesreće.

Godine 1919. i 1920. ministarstvo pomalo organizuje odjeljenje za socijalno osiguranje i preuzima dotadašnje kompetencije povjereništava za socijalnu skrb u Sarajevu, Splitu, Zagrebu i Ljubljani, a Narodna uprava za Banat, Bačku i Baranju u to se vrijeme već spaja s ministarstvom. Pokušaji, da se osiguranje radnika za slučaj bolesti i nesreće u Srbiji i Crnoj Gori izvrši na osnovu zak. čl. XIX. 1907. u Zemaljskoj blagajni za osiguranje radnika u Zagrebu, a osiguranje radnika za slučaj nesreće u Bosni i Hercegovini kod dotadašnjih zavoda u Ljubljani, ne uspijevaju iz političkih razloga, pa se stoga ponovno pomišlja, da se donese jedan zakon i jedinstvena organizacija socijalnog osiguranja za čitavu Kraljevinu. Godine 1919. izradjena osnova zakona popunjuje se, mijenja se naročito sistem prikupljanja sredstava za osiguranje u nesrećnim slučajevima, te se tako dotjerana osnova od 27. juna 1921. godine za ministra dr. Vjekoslava Kukovca izdaje kao Uredba o uređenju osiguranja za slučaj bolesti i nesreće (Službene Novine broj 184/21.).

Na osnovu te uredbe uvedeno je osiguranje radnika za slučaj bolesti na području Srbije i Crne Gore počevši od 1. januara 1922. godine. Za početak organizovan je samo jedan okružni ured za osiguranje radnika sa sjedištem u Beogradu, koji je s pomoću svojih povjerenika i ekspozitura odmah započeo ostvarivanje osiguranja radnika na cijelom tom golemom teritoriju.

Državnim ustavom od 28. juna 1921. zajamčeno je, da će se na čitavom području Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca naročitim zakonom urediti obezbjedjenje radnika za slučaj

nesreće, bolesti, besposlice, nesposobnosti, starosti i smrti. Na osnovu toga popunjena je Uredba o uređenju osiguranja za slučaj bolesti i nesreće odredbama o osiguranju za slučaj iznemoglosti, starosti i smrti, te ju je tako izmijenjenu Zakonodavni odbor Narodne skupštine u sjednici 3. decembra 1921. prihvatio kao Zakon o osiguranju radnika, koji je potpisan od Kralja 14. maja 1922. godine i proglašen u broju 117. »Službenih Novina« od 30. maja 1922. godine.

U isto je vrijeme uredbom, koja je pozakonjena zakonom od 12. maja 1922. godine novelirano obavezno penziono osiguranje privatnih namještenika na području Slovenije i Dalmacije, koje je osiguranje uvedeno na osnovu zakona od godine 1906. i 1914. Tom novelom dopušteno je ujedno, da se ta vrsta osiguranja kao dobrovoljno osiguranje može uvesti u svim ostalim pokrajinama države. Nosilac toga osiguranja je Pokojninski zavod za nameštence u Ljubljani.

Zakon o osiguranju radnika od 14. maja 1922. godine uredio je osiguranje radnika za slučaj:

1. bolesti;
2. iznemoglosti, starosti i smrti;
3. nesreće.

Osiguranje za slučaj besposlice taj zakon nije uredio, nego je ostavljeno, da to uredi kasniji naročit zakon, koji do danas nije donesen. Mjesto toga uređeno je davanje neposredne pomoći besposlenim radnicima Uredbom od 10. decembra 1927. godine o organizaciji posredovanja rada, davanja pomoći besposlenim radnicima i davanja jeftinih zajmova za podizanje radničkih stanova. To posredovanje rada i davanje pomoći vrši se preko javnih Berza rada, koje su osnovane u sjedištima Radničkih komora. Prinose za te berze i njihovo djelovanje ubira Ured za osiguranje radnika. Ti prinosi iznose 0.3% obezbijedjene nadnice osiguranog radnika, a plaćaju ih po polovici radnik i njegov poslodavac.

Zakonom o osiguranju radnika izvršeno je na cijelom području naše države izjednačenje cjelokupnog zakonodavstva radničkog osiguranja. Na osnovu toga zakona vrši se počevši od 1. jula 1922. godine na cijelom području naše države osiguranje radnika za slučaj bolesti i nesreće. Osiguranje za slučaj iznemoglosti i smrti, koje se trebalo izvršiti najdalje 1. jula 1925. godine, odgodjeno je finansijskim zakonom na neodređeno vrijeme, a Ministar socijalne politike ovlašten je da to osiguranje ostvari, kada to dopuste opće privredne prilike.

Tim zakonom usvojena su sva načela, za kojima ide moderno socijalno osiguranje. Naravno se pri tome imalo u vidu, da sve vrste radničkog osiguranja zajedno čine jedan sistem, pa da zato treba da sve te vrste osiguranja budu ostvarene u jednoj organizaciji, budući da se kod svih vrsta osiguranja može govoriti samo o jednom interesu i jednom cilju, a to je: da se na osnovu načela uzajamnosti obezbijedi osiguranim licima i njihovoj porodici mogućnost egzistencije u slučaju njihove radne ili privredne nesposobnosti bez obzira na to, da li je nesposobnost nastala zbog bolesti, invalidnosti, starosti, smrti, nesreće ili besposlenosti.

Osnovna su načela toga zakona ova:

Uvedena je najšira obaveza osiguranja. Svako lice, koje radi za platu, obavezano je na osiguranje, i to na sve tri vrste osiguranja. Pripadnici porodice svakoga osiguranog člana obezbijedjeni su u slučaju bolesti bez naročite naplate prinosa.

Centralizacija osiguranja sviju vrsta osiguranja izvršena je u jednom centralnom zavodu, a neposredno izvršavanje osiguranja dano je lokalnim organima, koji se prema potrebi organizuju na području cijele države.

U tim zavodima ostvarena je samouprava na osnovu paritetnog zastupanja osiguranih namještenika i njihovih poslodavaca u svim upravnim organima zavoda.

Rješavanje sporova predano je naročitim sudovima radničkog osiguranja.

Državni nadzor nad osiguranjem povjeren je Ministarstvu socijalne politike.

Pored toga je zakon nastojao da omogući usavršavanje zdravstvene službe podizanjem vlastitih ambulaterija i apoteka, bolnica, oporavilišta i sanatorija. Dalje je omogućio ostvarenje svih potrebnih higijenskih i tehničkih mjera za zaštitu života i zdravlja radnikova i predupređenje nesrećnih slučajeva u radionicama i fabrikama. Nadalje je odredio dovoljne potpore u naravi i novcu za sve vrste osiguranja te se pobrinuo za pravednu razdiobu tereta osiguranja na radnike i poslodavce.

Obaveza osiguranja uređena je tako, da je na osiguranje obavezano svako lice, koje na području Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca stalno ili privremeno, a na osnovu ma kakvog radnog odnosa, daje svoju tjelesnu ili umnu snagu pod najam, i to bez obzira na spol, na dob i na državljanstvo. Ovamo idu i šegrti, praktikanti i volonteri, kućni radnici i slična zanimanja, i to sve bez obzira na visinu zarade, ali osigurana je ta zarada ipak najviše do 48 dinara na dan. Prema veličini zarade uvršćuju se sva osigurana lica u zakonom od-

ređene nadnične razrede, kojih ima XII. Obezbijedjena nadnica svakoga nadničkog razreda (najniža 6 dinara, a najviša 48 dinara) služi kao osnova za odmjerivanje i ubiranje prinosa kao i za odmjerivanje potpora sviju vrsta osiguranja. To uređenje nadničnih razreda vrijedi od 1. januara 1928. Do tog vremena bilo je XVIII nadničnih razreda (najniža obezbijedjena nadnica bila je 2 dinara, a najviša 48 dinara).

Pored obligatnog osiguranja zakon poznaje i dobrovoljno osiguranje lica, koja su oslobođena od obligatnog osiguranja, kao i dobrovoljno osiguranje onih lica, koja su istupila iz posla, koji ih je obavezivao na osiguranje.

Od obaveze osiguranja izuzeti su privremeno poljoprivredni radnici i sluge u poljoprivrednom radu, zatim lica, koja su smještena u popravilištima ili zatvorena u kaznenim zavodima, najzad lica zaposlena nestalno u poslovima kućanstva. Osiguranje tih lica ima tek da propiše Ministar socijalne politike osobitim statutima.

Osoblje državnih saobraćajnih ustanova izuzeto je iz toga općeg osiguranja radnika i na osnovu naročite uredbе osigurano je u zasebnim Fondovima ministarstva saobraćaja. Isto su tako naročitim pravilnikom Ministarstva šuma i ruda izuzeti iz toga osiguranja rudari te su osigurani u odjelitim bratimskim kasama i njihovim savezima.

Činovnici i državni službenici kao i namještenici, koji su namješteni u nadležnostima, zavodima ili poduzećima države, samoupravnih vlasti i javnih korporacija, nisu dužni da se osiguraju po ovom zakonu, ako im država na osnovu njihovih pragmatika pruža barem ono, što ovaj zakon u slučaju bolesti, nesreće, iznemoglosti, starosti i smrti pruža radnicima.

Od osiguranja za slučaj invalidnosti i starosti oslobođeni su svi invalidi i lica starija od 70 godina, najzad lica osigurana u drugim zavodima.

Osiguranim licima kao i članovima njihovih porodica zakon o osiguranju radnika obezbijedjuje sve, što je potrebno, da im se u slučaju bolesti i nesreće povрати zdravlje i uspostavi radna sposobnost, a povrh toga daje novčane potpore i rente, kako je određeno pojedinim odredbama zakona, za svaku vrstu osiguranja napose.

Za slučaj bolesti daju se osiguranim članovima ove potpore: besplatna liječnička pomoć, zubna njega, lijekovi, kupanja, ljekovite vode, potrebni zavoji i pomoćne sprave za liječenje, hranarina u iznosu 2/3 obezbijedjene nadnice na dan, dokle god traje bolest, no najdulje 26 odnosno 52 nedjelje. Mjesto toga daje se u

slučaju potrebe takodjer bolnička ili sanatorijska njega s pola članske hranarine za uzdržavanje obitelji. U slučaju porodjaja daje se potrebna babička pomoć i liječenje, potpora za porodilje dva mjeseca prije i dva mjeseca iza porodjaja u iznosu $\frac{3}{4}$ obezbijedjene nadnice, oprema djeteta u četrnaesterostrukom iznosu obezbijedjene nadnice, potpora za dojenje, a u slučaju smrti pogrebnina u trideseterostrukom iznosu obezbijedjene nadnice. Osim tih potpora ima osigurani član pravo i na besplatno liječenje članova svoje porodice, koji nemaju privrede i žive u istom kućanstvu s osiguranikom. Isto tako on ima u slučaju porodjaja za članove porodice potpore određene zakonom.

Za slučaj iznemoglosti, starosti i smrti daju se članovima invalidske i starosne rente, a kad umru, pogrebnina i najnužnija pomoć udovici i srođnicima, a neopskrbljenoj djeci renta. Invalidska renta iznosi nakon uplate 200 do 500 nedjeljnih prinosa osmerostruki, a nakon uplate bar 500 nedjeljnih prinosa dvanaesterostruki iznos prosječnoga godišnjeg prinosa. Isto tolika je i starosna renta pod uvjetom, da je osiguranik navršio 70. godinu života.

Za slučaj nesreće daje se: besplatno liječenje, lijekovi, pomoćne sprave i sve potrebno do ozdravljenja; hranarina do svršetka liječenja, i to najdulje do desete nedjelje iza nesreće, ali troškovi liječenja i hranarine do početka pete nedjelje iza nesreće padaju na teret osiguranja za slučaj bolesti; poslije desete nedjelje daje se renta za vrijeme, dok traje umanjena radna sposobnost za više od 10%, prema stepenu gubitka radne sposobnosti, a za potpunu radnu nesposobnost puna obezbijedjena osiguranikova zarada; u slučaju smrti zbog nesrećnog slučaja daje se pogrebnina i rente udovici, preostaloj djeci kao i roditeljima i nekim bližim srođnicima, koliko je te srođnike pretežno uzdržavao unesrećeni.

Troškovi osiguranja pokrivaju se prinosima osiguranja, što ih snose osigurani namještenici i njihovi poslodavci, a uplaćuju sami poslodavci. Za svaku vrstu osiguranja opstoji odjelit prinos, pa se za svaku vrstu osiguranja vodi i odjelit račun bez obzira na to, da je cjelokupno socijalno osiguranje centralizovano u jednom zavodu. Prema tome imamo odjelit račun osiguranja za slučaj bolesti i odjelit račun osiguranja za slučaj nesreće. Kada se ostvari osiguranje za slučaj invalidnosti, bit će odjelit račun i za slučaj iznemoglosti, starosti i smrti.

Prinos za slučaj bolesti iznosi 6, $6\frac{1}{2}$ i 7% od obezbijedjene nadnice, a plaćaju ga po po-

lovini osigurani radnici i njihovi poslodavci. Do 1. jula 1928. iznosio je prinos u cijeloj državi samo 6% obezbijedjene nadnice. Taj je prinos povišen na $6\frac{1}{2}$ i 7% za pojedine okružne urede samo privremeno radi pasivnog poslovanja tih ureda.

Prinos za osiguranje u nesrećnim slučajevima plaća poslodavac sam prema opasnosti posla i prinosnoj tarifi. Prinosna tarifa određena je na osnovu sistema glavničkog pokrivača rente i iznosi sada 6% obezbijedjene nadnice za procenat opasnosti 100.

Prinosi za osiguranje u iznemoglosti, starosti i smrti iznosit će, kada se to osiguranje ostvari, 3% obezbijedjene nadnice osiguranih lica. Polovinu plaćat će osigurani član, a polovinu njegov poslodavac.

Jedini je nosilac osiguranja za cijelu državu Središnji ured za osiguranje radnika. Njegovo je sjedište zasada u Zagrebu, ali ga Ministar socijalne politike, ako budu tražile stvarne potrebe te ako bude moguće preseljenje, može poslije 1930. godine premjestiti u Beograd.

Središnji ured vrši osiguranje radnika preko svojih mjesnih organa, uglavnom preko okružnih ureda za osiguranje radnika. Ukupno ima danas 27 mjesnih organa.

Što se tiče organizacije osiguranja, izvršena je ona jedinstveno za sve tri vrste osiguranja u jednom zavodu, a ukinute su sve prijašnje blagajne za osiguranje radnika, koje su vršile samo pojedine vrste osiguranja ili osiguravale samo jednu vrstu namještenika. Izuzetak je samo privatna društvena blagajna »Mercur« u Zagrebu, blagajne Trgovačke omladine u Beogradu i blagajna Trgovskog bolničkog in potpornog društva u Ljubljani, koje još i danas kao mjesni organi Središnjeg ureda osiguravaju samo trgovačke i slične privatne namještenike.

Sigurno je, da centralizacija osiguranja u jednoj organizaciji omogućuje jednolično, ispravno i najjeftinije ostvarenje osiguranja. Upravni troškovi svedeni su na mogući minimum, jer se za sve vrste osiguranja vodi samo jedna administracija. Opstoji samo jedna evidencija osiguranika i njihovih poslodavaca, jedno računovodstvo i jedno knjigovodstvo. Na jednom računu propisuje se prinos za sve vrste osiguranja, jednom jedinom brojkom knjiži se propis kao i uplata prinosa za sve vrste osiguranja najedamput. Šta više na istom računu propisuje se i ubira prinos za Berzu rada i Radničke komore, koje su taj posao povjerile osiguranju radnika.

Centralizacijom osiguranja uvedena je u svim pokrajinama jednolična praksa, a što je glavno, u cijeloj su državi uvedena i jednaka

prava i jednaki tereti, koji izlaze iz osiguranja. Slobodno kretanje radne snage omogućeno je na području cijele države, jer su radniku na svakom mjestu u državi jednako zajamčena sva stečena prava. Isključena je konkurencija poslodavaca zbog tereta, koje donosi osiguranje, jer svi poslodavci u državi plaćaju jednake pri-nose za osiguranje.

Samoupravni organi Središnjeg ureda jesu: glavna skupština, ravnateljstvo i nadzorni odbor. Pored toga izvršuju statutom određene poslove predsjedništvo ureda kao i različni naročiti odbori. Svi ti samoupravni organi sastavljeni su od osiguranih članova i neosiguranih poslodavaca u jednakom broju. Tim uređenjem zajamčena je puna samouprava zavoda i jednaki utjecaj radnika i poslodavaca na sve poslove osiguranja. Glavna skupština sastavljena je od paritetno zastupanih delegata glavnih skupština mjesnih organa; ravnateljstvo ima 24 člana, od kojih je 12 osiguranih namještenika i 12 neosiguranih poslodavaca. Ono bira između sebe predsjednika i dva potpredsjednika, koji s generalnim direktorom čine predsjedništvo ureda. Nadzorni odbor ima 10 članova, i to pet radnika i pet poslodavaca. Ti samoupravni organi birani su iz različitih krajeva naše zemlje, a članovi su njihovi zastupnici svih struka industrije i zanata te su tako sposobni da upravljaju poslovima osiguranja radnika cijele države.

Slično su uređeni i samoupravni organi mjesnih organa osiguranja. Kompetencije tih organa određene su zakonom i statutom. Prva ravnateljstva i nadzorne odbore imenovao je Ministar socijalne politike, ali izbori nisu do danas izvršeni.

Sudovi radničkog osiguranja osnivaju se u sjedištu svakoga okružnog ureda. Predsjednik je od Ministra pravde imenovani sudac, a članovi su po dva osigurana namještenika i dva poslodavca. Ti sudovi rješavaju o sporovima, koji nastaju između Središnjeg ureda i njegovih mjesnih organa s jedne strane i osiguranih članova s druge strane, što se tiče potpora ili naknade štete osiguranja. U sjedištu Središnjeg ureda osnovan je Vrhovni sud radničkog osiguranja kao druga i posljednja molba.

Državni nadzor nad osiguranjem vrši Ministar socijalne politike na način, koji je tačno određen u zakonu.

III.

Socijalno osiguranje, kako je zamišljeno u zakonu o osiguranju radnika jedan je od najvažnijih socijalnopolitičkih faktora u životu naše mlade države. Već danas nakon šest godina poslovanja unatoč tome, što nije izvršeno u cijelosti, osjeća se blagotvorno djelovanje

socijalnog osiguranja u životu radnika. Njegovoj brizi povjereno je zdravlje i skrb za bolesne, unesrećene, stare i nemoćne radnike kao i njihove porodice. Svega skupa to je preko milijun duša, od kojih se većina nalazi u našim gradovima i industrijskim centrima, gdje su u vrijeme sadašnje privredne krize uvjeti života i rada najteži i najnepovoljniji.

Izvršivanje novoga zakona započelo se 1. jula 1922. godine. Do danas izvršena je reorganizacija dosadašnjeg osiguranja na novim osnovima. Organizovani su po cijeloj državi organi Središnjeg ureda za osiguranje radnika, koji vrše osiguranje za slučaj bolesti i nesreće. Svega ima dvadeset i četiri okružna ureda i tri privatne društvene blagajne za osiguranje radnika, i to:

Okružni ured za osiguranje radnika u Beogradu, Nišu i Skoplju (Srbija); Vršcu, Velikom Bečkereku, Subotici, Somboru i Novom Sadu (Vojvodina); Zemunu, Osijeku, Brodu, Bjelovaru, Varaždinu, Sušaku, Karlovcu i Zagrebu (Hrvatska i Slavonija); Ljubljani (Slovenija); Splitu i Dubrovniku (Dalmacija); Sarajevu, Travniku, Tuzli, Banjaluci i Mostaru (Bosna i Hercegovina); Privatno društvena blagajna Merkur u Zagrebu, blagajna Trgovačke omladine u Beogradu i blagajna Trgovskog bolničkog in potpornog društva u Ljubljani.

Najveći je okružni ured za osiguranje radnika u Ljubljani sa više od 80 tisuća članova, najmanji je okružni ured u Tuzli sa jedva nešto preko 5 tisuća osiguranih članova.

Broj obavezno osiguranih članova bio je 1. jula 1922. godine 400.709. Taj broj raste postepeno, te je 1. jula 1926. godine dosegao 476.631, ali se potkraj te godine opet smanjio na 460.409.

U godini 1926. bio je poprečni broj osiguranih članova 474.610, od toga muških 366.979 (77.32%) i ženskih 107.631 (22.68%). Godine 1927. porastao je taj broj na 511.493 članova, od toga muških 396.005 (77.42%) i ženskih 115.488 (22.58%).

Prema broju stanovništva Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (popis od 31. januara 1921.) sa 12,017.323, i to muškaraca 5,893.547 i ženskinja 6,123.776, iznosi to godine 1926. kod muškaraca 6.23%, kod ženskinja 1.76% ili prosječno 3.95%.

Od cjelokupnog broja stanovništva pojedinih pokrajina bilo je godine 1926. osigurano 1.83% u Srbiji, 3.03% u Dalmaciji i Crnoj Gori, 3.15% u Bosni i Hercegovini, 5.32% u Hrvatskoj i Slavoniji, 5.51% u Vojvodini i 6.95% u Sloveniji.

U tim pokrajinama na području pojedinih okružnih ureda osigurano je godine 1926. žiteljstva: u Srbiji, u beogradskom uredu 2.2%,

u skopljanskom, gdje nema nikakve industrije, samo 1.1%; u Vojvodini, najviše u okružnom uredu novosadskom 7.7%, najmanje u Banatu, t. j. u vršačkom uredu 4.5%, a u velikobečke-rečkom 4.7%; u Bosni i Hercegovini, najviše u sarajevskom okružnom uredu 5.0% i travničkom uredu radi velike drvne industrije 4.0%, najmanje u tuzlanskom uredu 1.2%; u Dalmaciji, u splitskom okružnom uredu 3.3%, jer je ondje znatna industrija cementa, u dubrovačkom uredu, kojemu je pripojena i Crna Gora, 2.7%; u Hrvatskoj i Slavoniji, najviše u zagrebačkom okružnom uredu zbog Zagreba 11.4% i u osječkom uredu radi Osijeka i drvne industrije 8.5%, najmanje u karlovačkom uredu radi Like i Krbave 2.2% i u varaždinskom uredu 2.7%; u Sloveniji, u jedinom ljubljanskom uredu 6.95%.

Od ukupnog broja osiguranih članova bilo je godine 1926. u Hrvatskoj i Slavoniji 150.777 (31.77%), u Sloveniji 79.687 (16.79%), u Srbiji 78.873 (16.61%), u Vojvodini 77.184 (16.26%), u Bosni i Hercegovini 62.024 (13.07%), u Dalmaciji i Crnoj Gori 26.101 (5.50%).

Prema obezbijedjenoj nadnici najviše je članova bilo osigurano u XVIII., t. j. najvišem nadničnom razredu sa 48 dinara zarade, koji je uveden 1. jula 1926. godine, sa 71.459 (15.06%) članova prosječno u drugoj polovini godine i u XV. nadničnom razredu s obezbijedjenom zaradom od 28.80 dinara sa 53.996 članova (11.38%), najmanje u II. i III. nadničnom razredu s obezbijedjenom zaradom od 2.50 i 3 dinara sa 626 (0.13%) i 749 (0.16%) članova. U I. nadničnom razredu sa zaradom do

2 dinara ili bez zarade, kao što su vježbenici, šegrti i djeca, bilo je osigurano 34.447 (7.26%) članova. No šegrti su osigurani i u V. nadničnom razredu sa 4.40 dinara, kad imaju stan i hranu, pa je takvih članova bilo 29.204 (6.15%). U svim razredima od I.—IX., t. j. sa zaradom ispod 10 dinara, bilo je osigurano svega 19.68% članova, od toga 13.41% u I. i V. razredu; u razredima X.—XIII. sa zaradom od 11.60 do 20 dinara nalazilo se svega 25.62% članova; u razredima XIV.—XVII. sa zaradom od 24 do 40 dinara 39.64%.

Prosječna osigurana nadnica bila je godine 1923. dinara 20.24, godine 1924. dinara 22.21, godine 1925. dinara 23.37, godine 1926. prije uvođenja XVIII. nadničnog razreda dinara 23.51, poslije uvođenja XVIII. razreda dinara 24.11, i to muškaraca 25.42, a ženskih 19.65 dinara; godine 1927. dinara 25.04.

Broj uvrštenih poslova iznosio je svega 211.272, od toga velikih 29.469 i malih 181.803, u kojima je godine 1926. bilo prosječno 474.610 obavezno osiguranih namještenika.

Dobrovoljno osiguranih članova bilo je godine 1926. samo 2.433.

Prihodi u grani osiguranja za slučaj bolesti iznosili su godine:

1922./1923.	Din	228,177.876.74
1924.	„	197,147.516.25
1925.	„	209,728.949.10
1926.	„	218,372.528.64

ili svega za vrijeme

od 1. jula 1922. do

31. decembra 1926. Din 853,426.870.73

Potrošeno je u to vrijeme na:

hranarine	Din	241,670.377.58	28·32 ⁰ / ₀
potpore za porodilje osiguranih članova	«	18,307.324.65	2·15 ⁰ / ₀
potpore za porodilje obiteljskih članova	«	4,423.117.98	0·52 ⁰ / ₀
potpore za opremu djeteta osiguranih članova	«	5,244.470.28	0·60 ⁰ / ₀
potpore za opremu djeteta obiteljskih članova	«	33,729.233.90	3·95 ⁰ / ₀
potpore za dojilje	«	1,876.671.94	0·22 ⁰ / ₀
primaljske pristojbe osiguranih članova	«	1,564.529.76	0·18 ⁰ / ₀
primaljske pristojbe obiteljskih članova	«	6,481.897.84	0·76 ⁰ / ₀
troškove bolničkog liječenja osiguranih članova	«	63,595.888.65	7·45 ⁰ / ₀
troškove bolničkog liječenja obiteljskih članova	«	10,030.894.69	1·18 ⁰ / ₀
troškove vlastitih bolnica	«	2,020.946.41	0·24 ⁰ / ₀
troškove uzdržavanja ambulatorija	«	5,608.247.01	0·66 ⁰ / ₀
lijekove i zdravstvene potrepštine osiguranih članova	«	88,173.072.05	10·33 ⁰ / ₀
lijekove i zdravstvene potrepštine obiteljskih članova	«	25,574.362.10	3·00 ⁰ / ₀
kupališta i sanatorije	«	28,442.729.76	3·33 ⁰ / ₀
zubnu njegu	«	12,576.629.56	1·47 ⁰ / ₀
pogrebne	«	9,694.567.58	1·14 ⁰ / ₀
liječničke troškove	«	80,626.682.30	9·45 ⁰ / ₀
upravne troškove	«	137,682.458.47	16·13 ⁰ / ₀
otpis od inventara	«	1,758.135.55	0·21 ⁰ / ₀
otpis od vrijednosnih papira	«	2.766.30	—
različne izdatke	«	2,057.444.05	0·24 ⁰ / ₀
poslovni višak	«	72,284.422.32	8·47 ⁰ / ₀
Svega	Din	853,426.870.73	100·— ⁰ / ₀

Ti procenti i brojke naznačuju prosjek, koji je polučen u poslovanju Središnjeg ureda za osiguranje radnika. Poslovanje pak pojedinih mjesnih organa različito je prema vrsnosti uprave i prilikama pojedinoga kraja. Pojedini organi polučuju znatne suficite, a drugi su opet pasivni. Središnji ured, koji je po zakonu jedini nosilac osiguranja, pokriva te deficite na račun polučenih suficita. Pri tome se ne smije zaboraviti, da u socijalnom osiguranju deficit poslovanja još ne znači, da nije uspješno poslovanje, kao što ni sam suficit ne znači uspjeh poslovanja.

Kako se iz prikazanih podataka može vidjeti, socijalno osiguranje gotovo sve svoje prihode u grani osiguranja za slučaj bolesti troši na potpore članovima u naravi i gotovu novcu. Uz dobru liječničku njegu, opću i specijalističku, daju se članovima svi potrebni lijekovi, ljekovite vode, kupanja, sanitarne sprave kao i sve ostalo, što je nužno za liječenje. Pored toga daje se zubna njega, bolničko liječenje, a u slučaju potrebe i liječenje u vlastitim lječilištima i oporavilištima. Napokon dobivaju članovi potpore u gotovu novcu, i to kao hranarine, roditeljske potpore, opreme novorodjenčadi, pogrebnine i ostalo. Sve potpore u naravi i novcu iznosile su od cjelokupnog prihoda 1922./1923. godine 63.11%, 1924. god. 80.65%, 1925. godine 78.83% i 1926. godine 77.15%. Upravni troškovi iznosili su prosječno 16.13%. Po procentu pojedinih potpora u godinama 1924. do 1926. vidi se, da su se one prilično ustalile, ali u godini 1922./1923. bile su znatno manje. To znači, da okružni uredi sada daju sve zakonite potpore i da ih članovi u punoj mjeri upotrebljavaju. Prema tome će se i uspjeh idućih godina kretati u granicama već polučenih rezultata, što uostalom dokazuju i pokusne bilance za godinu 1927.

Sveukupni višak poslovanja u toj grani osiguranja iznosi za cijelo razdoblje od 1922. do 1926. godine oko 72 milijuna dinara. Taj novac nalazi se na dugu kod poslodavaca (zaostatak na prinosima osiguranja za slučaj bolesti iznosio je 31. XII. 1926. Din 116,981.399.62) te će se upotrijebiti za zakonom određene pričuve i osobite rezerve za otpis neutjerivih tražbina.

Prihodi osiguranja za slučaj nesreće iznosili su godine:

1922./1923.	Din	75,258.046.24
1924.	„	60,567.014.57
1925.	„	56,182.163.09
1926.	„	55,804.565.—

ili svega za vrijeme od 1. jula 1922. do

31. decembra 1926. Din 247,811.788.90

Na račun grane osiguranja za slučaj nesreće doznačeno je za vrijeme od 1. jula 1922. do 31. decembra 1926. godine svega 5.183 renti (3.645 ličnih renti, 539 udovičkih renti, 893 renti siročadi, 96 renti roditeljima i 10 renti braći i sestrama, koje su iznosile dinara 14,496.410.10 na godinu. Pored toga nalazilo se 31. decembra 1926. godine u liječenju još 716 lica, koja su pretrpjela nesretni slučaj i kojima će se, kad dovrše liječenje i kad se ustanovi umanjenje njihove radne sposobnosti, doznačiti zakonite potpore i rente.

Pored tih renti po novom zakonu o osiguranju radnika od 14. maja 1922. isplaćuje Središnji ured za osiguranje radnika i sve rente, koje su prijašnji zavodi i blagajne za osiguranje radnika doznačili po starim zakonima o osiguranju radnika do 30. juna 1922. godine. U svemu bilo je takovih renti dne 31. decembra 1926. godine 5.786 s godišnjim iznosom 1,807.193.39 dinara i skuparinskim dodatkom 3,386.753.89 dinara.

Prema tome bilo je 31. decembra 1926. u svemu 11.685. renti, a račun kapitalnog pokrivača svih tih renti iznosio je svega 169,355.523 dinara, te je bio pasivan za 28,677.184.13 dinara. Taj deficit kapitalnog pokrivača renti, koji je izravan 1927. godine, nastao je zato, što je premija osiguranja snižena ponajprije od 8% na 6% i najzad počevši od 1. januara 1925. na 5% od obezbijedjene nadnice za 100% opasnosti posla, te je bila premalena za pokrivanje svih troškova osiguranja za slučaj nesreće. Zato je trebalo povisiti tu premiju na 6% obezbijedjene nadnice za 100% opasnosti posla. To povišenje stalo je na snagu 1. aprila o. g., ali prema posljednjim iskazima prinosi ni ono ne će biti dovoljno za puno pokrivanje svih troškova osiguranja za slučaj nesreće. Zbog toga će se premija morati povisiti na 7%, a u tom slučaju iznosio bi prinos za osiguranje u slučaju nesreće ipak prosječno samo 2% obezbijedjene nadnice svih osiguranih članova i poslova.

Velike teškoće u izvršivanju osiguranja uzrokuju današnji teški privredni odnošaji, i to ne samo zato, što zbog nestašice zarade mnogo neuposlenih radnika traži potpore na račun osiguranja za slučaj bolesti — jer osiguranja za slučaj neuposlenosti još nemamo — već naročito i stoga, što je privreda socijalnom osiguranju dužna goleme iznose, koje osiguranje ne može da na vrijeme ubere od poslodavaca i da ih upotrijebi u zakonom određene svrhe. Taj zaostatak na prinosima iznosio je 31. decembra 1926. godine na račun osiguranja za slučaj bolesti 116,981.399.62 dinara, na račun osiguranja za slučaj nesreće dinara 24,369.238.09, za radničke komore 6,892.058.76

dinara, za Berzu rada 5,758.747.83 dinara ili svega Din 154,001.444.30 (53.06%).

Sistem kapitalnog pokrića troškova u osiguranju za slučaj nesreće i s time spojeno prikupljanje kapitala i rezerva omogućili su, da se namaknu krediti, koji su potrebni za racionalno izvršavanje socijalnog osiguranja. Odmah u početku trebalo je kapitala za gradnju dobro i shodno izgrađenih uredskih zgrada, u kojima su pored kancelarija smješteni i moderni ambulateriji sa svim potrebnim uređajem za liječenje članova. Stare su zgrade adaptirane i popravljene. Uzorne zgrade sa svim potrebnim uređajem imamo sada u Ljubljani, Banjaluci, Sarajevu, Novom Sadu, Subotici, Splitu, Dubrovniku, Osijeku, Brodu, Sušaku i Zagrebu, a do godine će se i u Beogradu početi graditi takova zgrada radničkog osiguranja.

Osim valjanih ambulaterija potrebni su još i sanatoriji za tuberkulozu, oporavilišta, bolnice, obdaništa i različne druge ustanove za liječenje oboljelih članova. Središnji ured ima danas jedno oporavilište u Kasindolu kraj Sarajeva sa 200 kreveta, jedno u Paliću kraj Subotice sa 50 kreveta i jedno na otoku Rabu sa 35 kreveta. Za liječenje tuberkuloze opstoji sada lječilište Brestovac na Sljemenu kraj Zagreba sa 100 kreveta i sanatorij Klenovnik sa 200 kreveta. U banji Koviljači na Drini nabaavljen je objekat Stražilovo, gdje se može liječiti oko 50 bolesnika od reume, skrofuloze, slabokrvnosti i sličnih bolesti. Za 500.000 članova zaista je sve to vrlo malo. Medjutim socijalno osiguranje nastoji da po mogućnosti što prije izgradi što više objekata, koji su potrebni za valjano liječenje članova.

Troškovi tih gradnja namiču se tako, da pojedine grane osiguranja, koje upotrebljavaju te objekte, prema izvršenoj upotrebi plaćaju najamninu, a ona služi za ukamaćenje i amortizaciju utrošene gradjevne glavnice i za uzdržavanje izgrađenih nekretnina. Na taj način sagradit će se sve potrebne ustanove, a s vremenom će se i amortizirati pa će tada predstavljati znatnu imovinu socijalnog osiguranja.

IV

Središnji ured za osiguranje radnika činio je u zajedničkom radu sa svojim mjesnim organima sve moguće, kako bi socijalno osiguranje u našoj državi izvršio što bolje i što uspješnije. Te napore kao i uspjeh toga rada predočuje nam ova knjiga, na osnovu koje može svako da objektivno ocijeni tu ustanovu. Bez obzira na sve drugo sigurno je, da su osigurani radnici po tom djelovanju upoznali vrijednost socijalnog osiguranja i njegovih ustanova.

Uvjeti toga rada nijesu uvijek bili najpovoljniji. Odmah u početku, još godine 1923., javljaju se znakovi opće novčane i poslovne depresije, koja se kasnije razvija u ozbiljnu privrednu krizu. Zbog sve težega stanja zanata i pojedinih grana industrije nastaju sve veći zaostaci u prinosima osiguranja, a uvjeti rada postaju sve teži i lošiji. Malena zarada, skupoća i besposlica pojave su, koje nepovoljno djeluju na naše mlado socijalno osiguranje. Ali ono ipak u toj krizi pomaže radnika u njegovoj bijedi i nevolji, postaje osnov egzistencije bolesnih i nemoćnih te tako odmah u početku svoga djelovanja dokazuje potrebu i opravdanost osiguranja radnika u našoj državi. Zajedno s cjelokupnom privredom proživljuje osiguranje najteže dane godine 1926. i 1927., ali godine 1928. već se osjećaju opći znaci poboljšanja.

Privredna kriza nije jedina poteškoća u izvršavanju osiguranja. Najveći je neuspjeh u tom poslu činjenica, da u ovih šest godina ozbiljna rada Središnjem uredu za osiguranje radnika nije uspjelo, da se u cijelosti izvrše sve odredbe zakona o osiguranju radnika. Naročito nije izvršeno osiguranje za slučaj iznemoglosti, starosti i smrti, premda je to osiguranje u smislu jasne odredbe zakona valjalo izvršiti najkasnije 1. jula 1925. godine. Jednom odredbom finansijskog zakona iz godine 1925. odgodjeno je to izvršenje na neizvjesno vrijeme, premda neizvršavanje te vrste osiguranja nanosi golemu štetu ne samo radniku i ustanovi osiguranja, već takodjer i samoj državi. Radniku treba dati sve, što mu je zajamčio ustav i zakon, kao i svim ostalim građanima u državi, i to ne samo na osnovu ovoga prava kao i najelementarnijih načela socijalne pravde, već isto tako i s opće privrednih razloga. Premda je naime radnik tu zakonom odredjenu minimalnu penziju i bez naročitih prinosa pošteno zaradio tegleći teško cijelog života, osiguranje te vrste pruža mu priliku da sebi obezbijedi svojim ulozima i svojom štednjom najnužniju egzistenciju za slučaj invalidnosti i starosti. Tako ne bi morao ni on ni njegova porodica da padnu na teret ni općini ni državi. Pored toga grana osiguranja za slučaj bolesti ne može dalje da snosi teret ostarjelih i iznemoglih radnika bez pogibli za vlastite finansijske.

Ostale su nadalje neizvršene i odredbe zakona o osiguranju lica, koja se bave kućnom industrijom, zatim odredbe o osiguranju poljoprivrednih radnika i slugu u poljoprivrednom radu, nestalno zaposlenih lica i osoba pomorskog ribarstva. Isto tako nije još osobitim zakonom izvršeno ni osiguranje za slučaj besposlice, pa tako danas uglavnom i besposleni

radnici padaju na teret osiguranja za slučaj bolesti.

Ali ne samo što se nijesu izvršivale odredbe zakona o osiguranju radnika, nego se posljednjih godina uobičajilo takodjer i mijenjanje zakona, a nikada to ne biva u korist samoga osiguranja. Tako na primjer radničko osiguranje za trideset do četrdeset godina svoga opstanka u našim krajevima nije nikada plaćalo troškova za bolničko liječenje svojih članova od venerije, trahoma i umobolnosti, jer liječenje i suzbijanje tih bolesti treba da pada na državu i javno zdravstvo.

Pa i naš je zakon o osiguranju radnika od 14. maja 1922. godine odredio, da će troškove bolničkog liječenja osiguranih članova kao i članova njihove porodice od veneričnih bolesti, trahoma, umobolnosti i tuberkuloze naknaditi Središnjem uredu za osiguranje radnika država, koliko je ona po dosadašnjim propisima obvezana da snosi te troškove. Unatoč toj zakonskoj odredbi i činjenici, da se svaki građanin ove države može besplatno liječiti od tih bolesti na trošak države, određeno je jednom odredbom finansijskog zakona od godine 1924./1925., da je socijalno osiguranje dužno plaćati troškove bolničkog liječenja svojih članova i od tih bolesti. Tako su osiguranju radnika nametnuti milijuni troškova, koje mu zakon nije odredio.

Zakon je zajamčio jedan milijun dinara na godinu kao državnu subvenciju osiguranju za slučaj iznemoglosti, starosti i smrti i jedan milijun dinara osiguranju za slučaj nesreće, ali su te svote smanjivane odredbama finansijskih zakona od godine do godine, dok napokon nisu ove godine snižene na 50.000 dinara uz obvezu, da Središnji ured iz toga novca plaća putne troškove nadzornih organa, koji u ime države vrše nadzor nad osiguranjem.

Sve su to uzroci, zbog kojih je i inače teško izvršavanje radničkog osiguranja postalo još teže. Mjerodavni faktori smetnuli su s uma, da je naš novi zakon o osiguranju radnika, koji uredjuje osiguranje za slučaj bolesti, nesreće, iznemoglosti, starosti i smrti, a na osnovu Vidovanskog ustava obećava i izvršavanje osiguranja za slučaj besposlice, jedna organska cjelina te da je ustanova, koja izvršuje to osiguranje, živi organizam, koji ne može živjeti, ako se zakon ne vrši u cijelosti. Time, što se ne izvršuju pojedine grane osiguranja i što se kidaju od vremena do vremena bitni dijelovi toga organizma, potkapa se i ruši finansijska osnova, na kojoj je sagrađena čitava ta organizacija. Hoćemo li, da osiguranje radnika pošluči sve ciljeve, koje mu je odredio zakon, hoćemo li, da energije i kapitali uloženi u to

osiguranje donesu zdrave plodove, potrebno je, da se što prije poprave učinjene pogreške. A to bi se moglo izvršiti to lakše i uspješnije, što bi se nakon sistematske i stručne revizije zakona dale oživotvoriti sve vrste socijalnog osiguranja bez znatnijega novog opterećenja privrede.

U tu svrhu trebalo bi u općem osiguranju radnika ostvariti i osiguranje rudara, osiguranje državnoga saobraćajnog osoblja kao i penziono osiguranje privatnih namještenika, jer te vrste osiguranja danas izvršuju odjeliti zavodi. Pored toga trebalo bi revizijom zakona smanjiti ili i posve ukinuti neke vrste potpora, koje zapravo i ne pripadaju u područje radničkog osiguranja. Mora se naime priznati, da su, kad se donosio zakon o osiguranju radnika godine 1918. do 1922., vrlo spremno prihvatane sve moderne ideje socijalne politike. Tako su u radničko osiguranje ušle stvari, koje po svojoj naravi idu u opće zadaće javnoga zdravstva i socijalne politike, a ne u specijalne zadaće socijalnog osiguranja.

Primjera radi navest ćemo ovdje samo potpore za slučaj poroda. Po našem je zakonu zaštita matere i djeteta tolika, da nadmašuje dapače i odredbe međunarodne konvencije o radu i zaštiti žene prije i poslije porodjaja, koja je zaključena na I. međunarodnoj konferenciji rada u Vašingtonu godine 1919. A te su potpore vrlo velike. Za te potpore isplatilo je naše socijalno osiguranje samo 1926. godine 9.8% sveukupnih prihoda, što iznosi preko 21 i po milijuna dinara. Izdaci za te potpore rastu još i sada, te su 1927. godine dosegli već prosječno skoro 10%, t. j. kojih 23½ milijuna dinara. Prije rata nisu te potpore iznosile ni 1% prihoda i jasno je, da socijalno osiguranje uz stvarno manje prinose teško snosi te potpore. Time ne želimo reći, da ti izdaci za zaštitu djece i matera nisu opravdani. Oni su i te kako potrebni i opravdani, samo po svojoj prirodi idu u javnu skrb države, a nikako ne idu u socijalno osiguranje. Takovim i sličnim troškovima javnoga zdravstva kao i liječenjem i preveniranjem veneričnih bolesti, trahoma, tuberkuloze, malarije i t. d. socijalno je osiguranje mnogo opterećeno, te bi ga trebalo što prije osloboditi tih tereta.

Konačno bi s obzirom na prilike uposlenosti u našoj drvnoj, tekstilnoj kao i čitavoj drugoj industriji, koja je, što se tiče radne snage, vezana na selo i sezonske radnike, valjalo izvršiti neke reforme, da se toj vrsti radništva u opreci sa stalnim profesionalnim radništvom osiguraju samo one potpore, koje su im za održanje njihove egzistencije zaista potrebne.

Mjesto tih prijeko potrebnih reformama u našem osiguranju radnika pojavili su se god. 1927. zahtjevi, da se izvrši decentralizacija i da se dade što veća samostalnost grani osiguranja za slučaj bolesti. Traži se, da se mjesto jednoga sadašnjeg nosioca osiguranja organizuju kao samostalni nosioci osiguranja za slučaj bolesti okružni uredi za osiguranje radnika. To nastojanje podupirao je naročito bivši ministar socijalne politike dr. Andrej Gosar. Njegovim nastojanjem uzakonjeni su članovi 283. i 284. finansijskog zakona za godinu 1927./1928., koji u cijelosti glase:

Član 283.

§ 119. Zakona o osiguranju radnika od 14. maja 1922. godine »Službene Novine« broj 117. od 30. maja 1922. godine, menja se i glasi:

Za sprovođenje osiguranja radnika prema odredbama ovog zakona osnivaju se Središnji Ured za Osiguranje Radnika i Okružni Uredi za Osiguranje Radnika.

Za osiguranje radnika saobraćajnih preduzeća mogu se osnovati naročite blagajne.

Nosilac osiguranja za slučaj nesreće, iznemoglosti, starosti i smrti za celokupnu Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca je Središnji Ured za Osiguranje Radnika. Nosioci osiguranja za slučaj bolesti su Okružni Uredi za Osiguranje Radnika, ako imaju dovoljan broj članova, a za područje ostalih Okružnih Ureda Središnji Ured za Osiguranje Radnika.

Ministar Socijalne Politike ovlašćuje se da sporazumno sa Finansijskim Odborom Narodne Skupštine sprovede detaljnu reorganizaciju osiguranja u pomenutom pravcu naročitom Uredbom, kojom može da menja propise zakona o osiguranju radnika, u koliko se protiv odredbama ovog člana.

Član 284.

5. stav § 202. Zakona o osiguranju radnika menja se i glasi:

Sva pokretna i nepokretna imovina razrešenih nosioca osiguranja za slučaj bolesti prelazi u vlasništvo nosioca osiguranja za slučaj bolesti po ovom zakonu. Način likvidacije uređuje Ministar Socijalne Politike.«

Budući da za budžetske godine 1927./1928. te odredbe finansijskog zakona nisu izvršene, obnovljene su one u finansijskom zakonu za godinu 1928./1929. u članu 313. i 314.

Nacrt uredbe, kojom bi se imala izvršiti ta reorganizacija našega socijalnog osiguranja, izradjen je u Ministarstvu socijalne politike. Potreba te reorganizacije obrazlaže se uglavnom ovim mislima:

Zakon o osiguranju radnika od 14. maja 1922. godine odredio je kao jedinog nosioca osiguranja za sve vrste osiguranja Središnji ured za osiguranje radnika. Prema tome vršio je Središnji ured do sada samostalno preko svojih mjesnih organa, naročito okružnih ureda za osiguranje radnika, ove vrste osiguranja: osiguranje radnika za slučaj bolesti i osiguranje radnika za slučaj nesreće. Okružni su uredi na osnovu izričitog propisa § 140. Zakona o osiguranju radnika prikupljali sve prihode i vršili sve izdatke u ime i za račun Središnjeg ureda za osiguranje radnika. Budući da je nadalje Središnji ured za osiguranje radnika dužan da pokriva godišnje deficite okružnih ureda, nisu ti uredi obraćali dovoljno pažnje osiguranju radnika za slučaj bolesti, jer su unprijed znali, da će im eventualni deficit pokriti Središnji ured. U nedostatku potrebne inicijative i odgovornosti za poslovanje okružni uredi ne staraju se dovoljno da redovnim prihodima pokriju sve uredske rashode i da postignu bar neke viškove za stvaranje potrebnih rezervnih fondova za slučaj epidemija. S druge pak strane okružni su uredi često puta, pošto su ujedno sakupljali i prinose za slučaj nesreće, i njih trošili na rashode bolnopotporne grane.

Da se to unapredak onemogućiti i da se okružni uredi primoraju da razrezane prinose osiguranja ne samo intenzivno naplaćuju, nego i da ih štedljivo troše, trebalo bi odrediti, da nosioci osiguranja za slučaj bolesti mogu biti okružni uredi za osiguranje radnika. Tendencija je toga, da se uklone naprijed navedene nezgode u osiguranju za slučaj bolesti te da se pojednostavi administracija, koja je s obzirom na pretjeranu centralizaciju poslova svih vrsta osiguranja dosta opsežna. Osiguranje za slučaj bolesti valja reorganizovati u tom pravcu, da ono bude kadro da osiguranim članovima u svakom slučaju pruži na vrijeme potpore, koje su određene propisima Zakona o osiguranju radnika. Ujedno treba okružnim uredima u poslovima osiguranja za slučaj bolesti obezbijediti veću samostalnost, odrediti šire područje rada i nametnuti veću odgovornost. Osim toga mora se svima privrednim krugovima omogućiti, da bližim direktnim sudjelovanjem u izvršivanju bolesničkog osiguranja dovedu tu granu osiguranja u što potpuniji sklad s ekonomskim prilikama i privrednim interesima zemlje.

Reorganizacija osiguranja za slučaj bolesti po spomenutim principima ne bi samo pružila okružnim uredima za osiguranje radnika samostalnost i potrebnu inicijativu, nego bi uopće osiguranje radnika za slučaj bolesti stavila na potpuno realnu osnovu. Okružni

uredi bi nakon te reforme morali da kod vršenja izdataka za osiguranje u bolesti računaju samo na svoja sredstva, a nikako na to, da će se moći poslužiti prinosima iz grane osiguranja za slučaj nesreće ili pak viškovima drugih okružnih ureda. Osim toga činjenica, da oni privredni krugovi, koji snose troškove osiguranja ili uživaju njegove blagodati, neposredno sudjeluju u vršenju osiguranja, imala bi bez svake sumnje i tu posljedicu, da bi se privrednici morali starati, da se režijski troškovi osiguranja svedu na minimalnu mjeru i da se tereti privrede, a bez štete za osiguranike, po mogućnosti što više ublaže. Najzad bi ta reforma imala i tu dobru stranu, što bi kod okružnih ureda za osiguranje radnika pobudila korisnu težnju, da poslovanje bude bez deficita, jer bi mogli eksistirati samo oni okružni uredi, u kojima bi se uprave i samouprave pokazale sposobnima da uspješno izvršuju bolesničko osiguranje.

Ispoređujući te misli vodilje namjeravane reforme s podacima, koji su objelodanjeni u ovoj publikaciji i koji se tiču poslovanja Središnjeg ureda i okružnih ureda za osiguranje radnika u vrijeme od njegova postanka pa sve do kraja 1926. godine, vidi se, da je zasnovana reorganizacija posve nepotrebna. Trošenju prinosa osiguranja za nesrećni slučaj nije se moglo izbjeći nikakvim mjerama, jer su mjesni organi osiguranja morali doći do jedne prometne glavnice. Okružni uredi imaju i danas punu autonomiju u izvršivanju osiguranja za slučaj bolesti, ali ni puna samostalnost samouprave i ureda ne bi ih riješila te potrebe. Dokaz je tome činjenica, da je prestalo dalje trošenje sakupljenih prinosa osiguranja za slučaj nesreće, otkako je namaknuta potrebna prometna glavnica. Deficite osiguranja za slučaj bolesti nije skrivila centralistička organizacija našega osiguranja, nego neizvršivanje zakona u cijelosti kao i opće privredne i druge lokalne prilike pojedinih mjesnih organa. Mora se istaknuti, da deficit poslovanja ne znači uvijek i deficit samoga socijalnog osiguranja. Ali je istina, da bi pojedini okružni uredi po svojoj prilici izbjegli deficitima, da im nisu bila na raspoloženju sabrana sredstva grane osiguranja za slučaj nesreće. No ti defekti pojedinih uprava, koje bez dovoljnog obzira troše tuđi novac, mogu se ipak ukloniti na mnogo načina, a da se zato ipak ne bi trebalo dirati u sadašnji napredni oblik naše organizacije osiguranja. Na isti način može se doskočiti i nedostatku potrebne inicijative kao i odgovornosti za poslovanje. Zato je u odgovoru na tu namjeravanu reformu organizacije osiguranja pretežna većina samouprava mjesnih organa Središnjeg

ureda izjavila želju, da nosilac osiguranja svih grana radničkog osiguranja ostane i nadalje Središnji ured za osiguranje radnika, da se izmjenom statuta i pojedinih pravilnika samo proširi kompetencija samouprava u svim pitanjima lokalnog značaja te da se pojednostavi administracija i pojača odgovornost službenika. Tome mišljenju pridružilo se i ravnateljstvo Središnjeg ureda za osiguranje radnika ističući uz to, da su teškoćama našeg osiguranja radnika krive opće prilike, zapravo neprilike, u kojima se ono vrši.

Pošto je zasad u Ministarstvu socijalne politike obustavljen posao oko izdavanja te uredbe, spremljen je u osobitoj komisiji ravnateljstva Središnjeg ureda nacrt o izmjenama sadašnjeg statuta Središnjeg ureda i njegovih mjesnih organa. U taj su nacrt unesene sve potrebne kao i od interesenata tražene reforme u organizaciji i izvršivanju osiguranja. Možemo stoga vjerovati, da će ta izmjena statuta ukloniti potrebu, da se zakon o osiguranju radnika promijeni namjeravanom uredbom, i da će se sačuvati sadašnja organizacija našega socijalnog osiguranja. Izrada predloga za potrebnu izmjenu materijalnih ustanova toga zakona ostavljena je kao glavna zadaća prvoj glavnoj skupštini Središnjeg ureda za osiguranje radnika, koja se ima sazvati odmah, pošto se izvrše izbori u radničkom osiguranju.

Pokret, da se decentralizuje naše socijalno osiguranje, podržava se još od vremena, kad je donesen zakon o osiguranju radnika. Neposredni je uzrok tome pokretu u organizaciji osiguranja prije ujedinjenja u bivšim pokrajinama Austrije, Bosne i Hercegovine, gdje je osiguranje za slučaj bolesti u to vrijeme bilo posve samostalno. Ali pri tom se smeće s uma, da je osnova te organizacije zastarjela (ona je još iz godine 1888.) i da je reforma osiguranja za slučaj bolesti s centralističkim tendencijama u Austriji spremna više od dvadeset godina. Nekoliko materijalnih odredaba zakona o osiguranju radnika od 14. maja 1922. godine, loše privredne prilike, u kojima se danas vrši osiguranje, teškoće u ostvarivanju jedinstvenog zakona na cijelom području države, gdje je prije bilo pet različitih zakonodavstva, sve to dalo je povod za taj pokret. Uistinu pak baš je sadašnja organizacija našeg osiguranja izgradila iz malih rasutih blagajna (od početka 1919. do konca 1922. godine likvidirano je preko 100 različitih malih bolesničkih i fabričkih blagajna) jednu veliku i jaku centralnu instituciju, koja je uspjela da uza sve loše uvjete sadašnjeg vremena izvrši kod nas osiguranje radnika tako, da je ono zaista postalo jedan od osnova života i egzistencije profesionalnog ra-

dnika u svim pokrajinama prostrane Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

U Središnjem uredu za osiguranje radnika osigurano je danas ravno pola milijuna radnika. Dijeliti tu u poslovima osiguranja tako malu rizičnu zajednicu zaista je pogibeljno, skoro kobno za opstanak našega socijalnog osiguranja. Zastupnici decentralizacije zaboravljaju osnovnu ideju centralizacije našega zakona, koju treba izreći ovako:

Shodnost te centralizacije dokazuje i nauka o osiguranju i stečeno iskustvo. Na polju radničkog osiguranja nije uopće opravdano, što se tiče organizacije osiguranja, praviti razlike u osiguranju za slučaj bolesti, nesreće, invalidnosti ili starosti. Kod svake od tih vrsta osiguranja može se govoriti samo o jednom interesu, o jednoj svrsi, koja se ima postići, a to je, da se na temelju udruženja i uzajamnosti organizuje briga i skrb za radnike u slučaju njihove privredne nesposobnosti. Okolnost, da li ta privredna nesposobnost nastaje zbog bolesti, nesreće, invalidnosti ili sta-

rosti, ne može utjecati na samu organizaciju osiguranja, te se doista kraj manjeg broja interesenata za bilo koji slučaj privredne nesposobnosti može organizovati samo jedna jedinstvena institucija. Taj način organizacije ima i tu prednost, što jedinstveno osiguranje bitno snizuje upravne troškove i uvelike umanjuje poslove interesenata, naročito poslodavaca.

I zato bi svi, kojima je na srcu dobro našega radnika, morali svom snagom da brane to socijalno osiguranje, njegovu organizaciju i njegove tekovine. Bez obzira na političko uređenje države osiguranje radnika treba da bude ujedinjeno u jednoj rizičnoj i administrativnoj zajednici, jer će se samo tako moći održati na visini, do koje se dosada podiglo.

Imajući na umu veliku moralnu i ekonomsku vrijednost radničkog osiguranja za privredu i državu odgovorni će faktori zacijelo htjeti i moći očuvati i unaprijediti tu našu najveću i najvredniju socijalnu instituciju.

Ing. B. Iveković:

Nova zgrada Središnjeg ureda za osiguranje radnika u Zagrebu.

Pitanje izgradnje zgrade za urede i ambulante radničkog osiguranja u Zagrebu potakla je bivša Zemaljska blagajna za potporu bolesnih radnika i za osiguranje protiv nezgoda još god. 1920., jer su već tada prostorije u zgradama na Starčeviću trgu i u Preradovićevoj ulici bile premalene, da svladaju cijeli promet. Zemaljska blagajna tražila je zgodno zemljište pa je konačno susretljivošću gradskog poglavarstva dobila na najljepšem mjestu Zagreba, u Mihanovićevoj ulici između hotela »Esplanade« i Botaničkoga vrta, zemljite, i to za 100 dinara po hvatu.

Zbog organizacije Središnjeg ureda za osiguranje radnika i vjerojatnog njegovog razvitka kao središnjice cjelokupnog radničkog osiguranja, a pogotovo zbog razvoja samoga Okružnog ureda za osiguranje radnika u Zagrebu postalo je pitanje izgradnje nove zgrade imperativ.

Ravnateljstvo Središnjeg ureda zaključilo je u svojoj sjednici 30. augusta 1922., da se

na nabavljenom zemljištu sagradi zgrada za potrebe Središnjeg i Okružnog ureda za osiguranje radnika.

Pošto je zemljište bilo osigurano, stao se sastavljati građevni program. U osnovi građevnog programa za rasporedjaj prostorija Okružnog i Središnjeg ureda uzeto je načelo, da se najposjećenije prostorije smjeste u prizemlju, a u gornje katove prostorije, kojima će se općinstvo manje služiti. Taj princip doveo je do horizontalne podjele zgrade tako, da se Okružni ured smjestio u niže katove, a Središnji ured u više. Ujedno je odlučeno, da se suteren uzme za kupalište, te je za rasporedjenje prostorija postavljen konačno ovaj program:

U suterenu ima se smjestiti parno i tušno kupalište, hidroterapija, kotlovnica, stanovi kućnoga pazitelja i strojara. U prizemlje, I. i II. kat ima da dodje Okružni ured za osiguranje radnika, i to u prizemlju se imaju smjestiti sve opće i specijalističke ordinacije, odjelito ordinacije za venerične i kožne bolesti, zatim u I. katu blagajne, evidencije osiguranih članova

u jednoj dvorani, prostorije za informacije i poslovanje s poslodavcima, soba glavnog liječnika i liječnička zbornica.

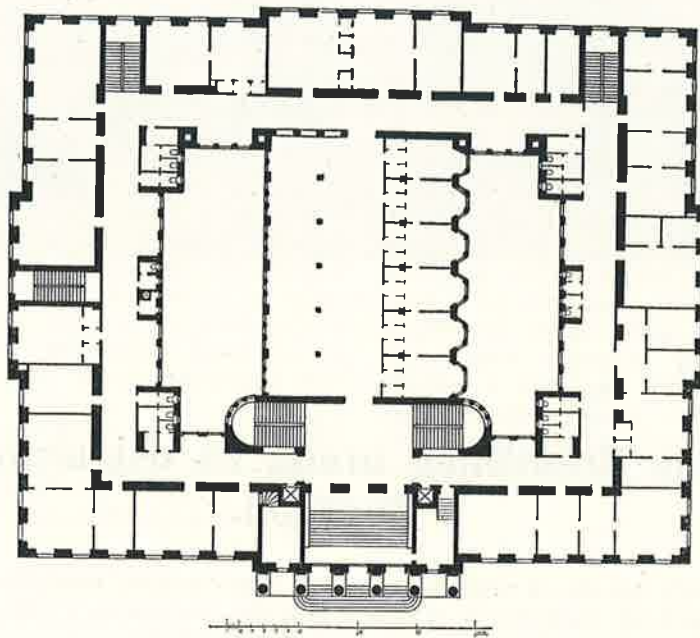
U drugom katu imaju da budu ostale uredske prostorije Okružnog ureda.

U III., IV. i V. spratu imaju se smjestiti uredske prostorije Središnjeg ureda s predsjedništvom ureda, sjedničkom dvoranom i ostalim potrebnim prostorijama, koje valja rasporediti prema organizaciji samoga ureda.

Potkrovlje ima se izgraditi tako, da veći dio bude sunčano kupalište s kabinama i tuševima, a ostali dio arhive i tavan za stanove.

arh. Lubynskom, da izradi definitivnu osnovu za zgradu, kao i upravu same gradnje. Kao stalni nadziratelj gradnje dodijeljen je arh. R. Lubynskomu graditelj L. Horvat, a za nadzornog organa Središnjeg ureda ing. B. Iveković.

Samo gradilište konačno je određeno sa četiri lica, i to skoro tačno orijentirano prema sjeveru i jugu, zapadu i istoku. Stranice gradilišta imaju 57 i 47 metara, dulje su stranice na sjeveru i jugu. Ukupna površina iznosi 2679 m². Zadatak je riješio arh. R. Lubynski uzorno tako, da je dao zgradi oblik pravokutnika, koji je određen već samim gradilištem,

Tlocrt prizemlja.

Na temelju toga gradjevnog programa predsjedništvo je Središnjeg ureda zaključkom od 11. decembra 1923. raspisalo natječaj za izradbu idejne osnove o samoj gradnji.

Ocjenjivačkom sudu, kojemu je predsjedao tadašnji predsjednik Središnjeg ureda R. Pilepić, predložena je 31 osnova od najboljih stručnjaka čitave države.

Odlukom toga suda nagrađene su nakon pomnog proučavanja ove osnove:

Osnova arh. R. Lubynskoga iz Zagreba I. nagradom, osnova ing. Jenka i ing. Lovrenčića iz Ljubljane II. nagradom, a osnova arh. Kregara i Šubića iz Ljubljane III. nagradom.

Prema samom raspisu održan je ponovni natječaj među nagrađenima, te je u tom natjecanju arh. Lubynski dobio ponovno I. nagradu. Središnji ured je nakon toga povjerio

a koji je u suterenu izgrađen u cjelokupnoj površini. Prizemlje i I. kat izgrađeni su u spomenutom obliku pravokutnika s prečnikom iz sredine sjeverne strane na sredinu južne strane, a ostali su katovi izgrađeni bez prečnika.

Glavni ulaz nalazi se u osi sjevernog pročelja, a sporedni je smješten na južnom licu, više na zapadnoj strani.

Hodnici, od kojih je hodnik u prizemlju obodan, vode po unutrašnjoj strani zgrade, a ambulante, ordinacije i uredske prostorije razmještene su na licima zgrade.

U produljenju istočnog i zapadnog hodnika, a na južnom pročelju, nalazi se po jedno sporedno stubište, a u osi istočnog pročelja odjelit ulaz i stubište za stanove, koji su izgrađeni na toj strani zgrade te imaju da služe kao rezerva za eventualno kasnije proširenje zgrade.

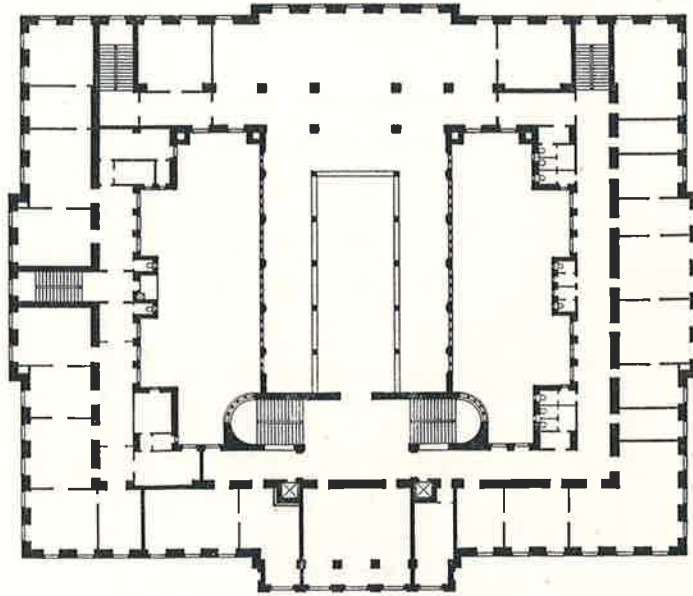
Zahodi su smješteni u uglovima, gdje se sastaju hodnici pojedinih strana. Za kupalište u suterenu smješten je ulaz uz glavni ulaz na sjevernoj strani, a za kotlovnicu nalazi se odjelit ulaz u osi južnog pročelja.

Glavnim ulazom dolazi se kroz predvorje u glavno stubište, koje ima dva stepeništa. Iz glavnog stubišta ulazi se ravno u poprečni trakt, gdje je smještena velika čekaonica i 6 ordinacija za opće bolesti na zapadnoj strani, a lijevo i desno uz stepenište dolazi se u hodnik, iz kojeg se ulazi u pojedine ordinacije prizemlja. Odmah do glavnog stubišta desno i lijevo smješteno je po jedno električno osobno dizalo.

medicinu s laboratorijem. Na istočnoj strani zapremaju jugoistočni ugao prostorije ambulatorija za neurologiju, i to: sama ordinacija i dvorane za mehanoterapiju i elektroterapiju, zatim ordinacija za ginekologiju i konačno na sjeveroistočnom uglu ordinacija za dječje bolesti s odjelitim čekaonicama za obične i infektivne bolesti.

Odmah do glavnog ulaza lijevo nalazi se prostorija za prijavu bolesnika, a iza nje dalje lijevo zubarski ambulatorij.

Koliko pojedini ambulatoriji nemaju svoje čekaonice na licima zgrade, smještene su one u sominima uz obodni hodnik.

Tlocrt prvog kata.

U prizemlju razmješteni su ambulatoriji, i to počevši od ulaza nadesno: na sjevernom licu ortopedska ordinacija, zatim kirurška sa svojom čekaonicom i sobom za sterilizaciju. Na zapadnoj strani je rentgen-ambulatorij s prostorijom za terapiju, prostorijom za aparaturu i tamnom sobom; zatim ordinacija za bolesti uha, nosa i grla, za očne bolesti s tamnom sobom i prostorijom za magnet. Ugao južnog i zapadnog lica zauzimaju prostorije, koje su određene za apotekarsko slagalište. Između obadva sporedna stubišta na južnom licu smještena je stanica za infektivne bolesti, zatim odio za preuzimanje pacijenata sanatorija Središnjeg ureda, ordinacija za tuberkulozu s velikom čekaonicom i prostorijom za eventualne zahvate i konačno ordinacija za internu

U I. katu iz stubišnog pretprostora ulazi se u glavnu veliku dvoranu, koja se nalazi u spojnom traktu, a proteže se do južnog pročelja te služi za saobraćaj s članovima. Tu se izvršuju uplate i isplate te se vode sve potrebne evidencije za poslovanje s osiguranim članovima. Na sjevernoj strani u osi pročelja nalazi se mala dvorana za saobraćaj s poslodavcima. Tu se vrše sve prijave i odjave, a dobivaju se i sve potrebne informacije.

Na sjeverozapadnom uglu smještene su prostorije za štampariju. Zapadno lice zauzimaju ordinacije za venerične i kožne bolesti s čekaonicama za muške i ženske. U prostorijama jugoistočnog ugla smješten je sud radničkog osiguranja, a na sjeveru se nalazi prostorija za šefa-liječnika i liječnička zbornica. Sjeverno

pročelje II. kata zauzimaju: dvorana za sjednice, soba predsjednika i ravnatelja Okružnog ureda, zatim soba tajnikova s čekaonicom i sobe računovodstva. Odatle se uz cijelu zapadnu stranu nalaze prostorije knjigovodstva i računovodstva, a na južnoj strani zapremaju na licu zgrade urudžbeni zapisnik, otpравниštvo i arhiv svoje prostorije. Nad velikom dvoranom u poprečnom traktu smještene su prostorije za prepis u odjelitom sominu.

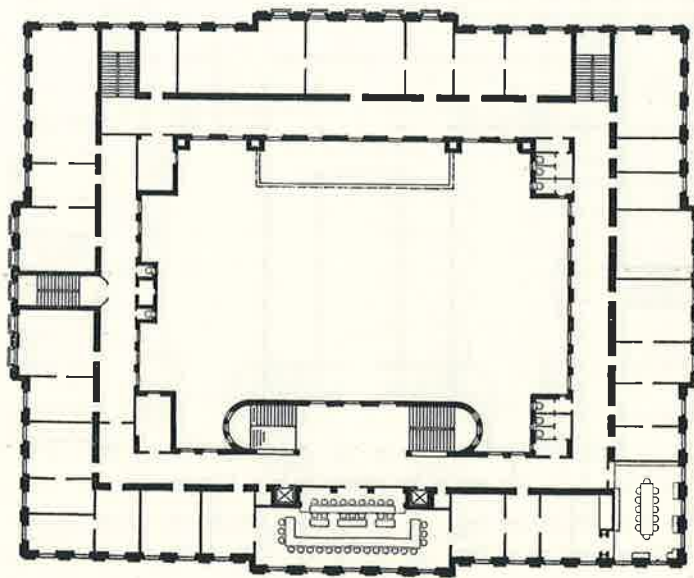
Od uredskih prostorija Središnjeg ureda zauzimalje u III. katu sjeverno pročelje velika dvorana za sjednice, koja prolazi kroz dva kata u osi zgrade, a do nje je garderoba, zatim prema zapadu te dvorane soba predsjednika,

nu pravno odjeljenje. Konačno se u tom spratu nalaze dvije sobe, jedna za automatsku telefonsku centralu, a druga za posredovnu.

Istočna strana zgrade osim prizemlja i III. kata izgrađena je kao stambeni dio tako, da su u svakom katu smještene po dva stana, i to južni stan sa tri sobe, a sjeverni sa četiri sobe i svim sporednim prostorijama, koje su smještene u prostoru obodnog hodnika.

Nad hodnicima i glavnim stubištem u visini potkrovlja nalazi se terasa za sunčano kupalište, a samo krovništvo poslužilo je na sjeveru za kabine toga kupališta, na jugu i zapadu za arhive, a u istočnom dijelu za tavane stanova.

Rasporedjaj suterena je ovakav:

Tlocrt trećeg kata.

tajnika i soba generalnog direktora. Na sjeverozapadnom uglu je biblioteka.

Zdravstveno odjeljenje zaprema prostorije sjeveroistočnog ugla, a duž zapadne strane nalaze se uredovnice upravnog odjeljenja. Na južnoj strani smješten je pomoćni ured s prostorijama za prepisivanje spisa, urudžbeni zapisnik, otpравниštvo, arhiv i mala priručna tiskara.

Uz dvoranu u IV. katu nalaze se prostorije finansijsko-ekonomskog odjeljenja, a duž sjevernog i zapadnog lica blagajna i dvije dvorane za računovodstvo i knjigovodstvo.

Na južnoj strani smješten je apotekarski odsjek zdravstvenog odjeljenja i skontracioni odsjek upravnog odjeljenja.

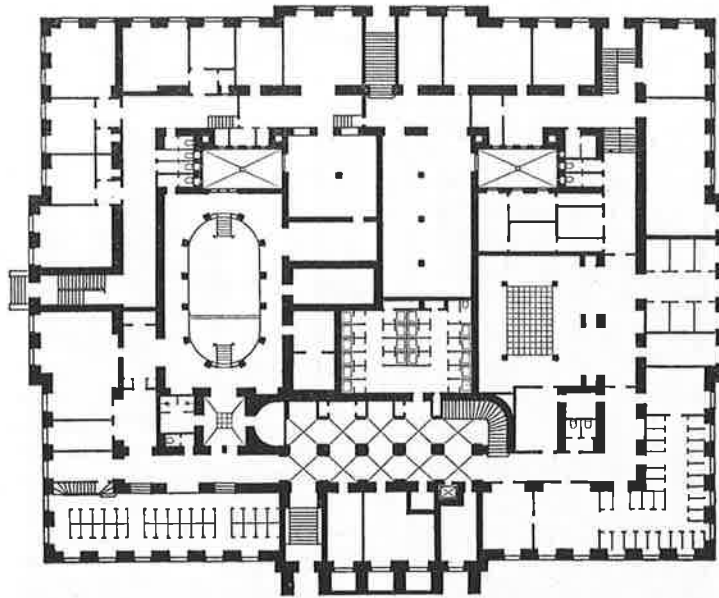
Matematičko-tehničko odjeljenje zaprema u V. katu sjevernu stranu, a zapadnu i južnu stra-

Dolazeći ulazom iz Mihanovićeve ulice ulazi se u predvorje, gdje je smještena blagajna. Lijevo na istočnoj strani nalazi se parno kupalište. Svlačionica sa 60 kabina u dva kata zaprema sjeveroistočni ugao pročelja. Iz svlačionice kroz hodnik dolazi se u pretprostor bazena, gdje su lijevo i desno smještene prostorije sa škropilima i uređajem za pranje nogu. Prostorija za bazen zaprema prostor između same obodne zgrade i poprečnog trakta te je rasvijetljena svjetlom odozgo i prozorima u čelnom zidu. Prostorije za topli i vrući zrak smještene su ispod poprečnog trakta s ulazom iz bazenske prostorije, a do njih se nalaze prostorije za paru i za masažu. Odmaralište, buffet i brijačnica smješteni su uz veliku svlačionicu na istočnom pročelju. Iz predvorja, gdje je smještena blagajna, ulazi se desno u

tušno kupalište sa 18 kabina, koje se nalaze u poprečnom traktu. Hidroterapija i njene sporedne prostorije zauzimaju desni sjeverni i skoro cijeli zapadni dio zgrade. Na sjevernom pročelju nalazi se ordinacija hidroterapije, čekaonica i svlačionica sa 27 kabina. Sama hidroterapija zauzima, analogno kao i bazen parnog kupališta, prostor između obodnog i poprečnog trakta. Uz hidroterapiju redjaju se prostorije za muljevite i hladne pivoje, fango, odmaranje i prostorija sa šest kada za specijalne medicinske kupelji. Desinfekcioni uređaj sa četiri prostorije nalazi se na istoj strani kao i veliko slagalište.

Rustika prizemlja i medjukata daje veoma zgodno podnožje cijeloj zgradi. Ugodno su atikama riješeni završeci rizalita. Glavni ulaz sa 6 dorskih stupova, koji je izgrađen od vrpčanskog kamena, djeluje monumentalno i udešen je dobro prema cjelokupnoj arhitekturi zgrade. Nad ulazom u kupalište i vratima, koja mu odgovaraju na drugoj strani glavnog ulaza, nalaze se u bas-reljefu figure, koje predočuju zdravlje i rad. Figure je izradio akademski kipar profesor R. Frangeš-Mihanović.

Otmjena, no jednostavna je arhitektura velike dvorane Okružnog ureda za saobraćaj s članovima, gdje su stupovi, koji nose nad-

Tlocrt suterena.

Kupališta u suterenu spojena su električnim dizalom sa sunčanim kupalištem na krovu zgrade.

Na južnoj strani, a ispod poprečnog trakta smještena je kotlovnica, a do nje na južnom licu prostorije za aparaturu, uređaj za omekšanje vode i radionica. Osim toga nalaze se na tom licu i dvije prostorije za parnu praonicu kupališta.

Kako je arh. R. Lubynski dobro riješio tlocrt i rasporedjaj zgrade, tako je dobro riješio i arhitekturu ne samo pročelja, već i dvorane, kupališta i ostale unutrašnjosti.

Arhitektura pročelja je monumentalna i izvanredno se priljubljuje arhitekturi zgrade Hotel-Esplanada, pa premda je uziman za nju motiv pilastra kao na zgradi hotela, ipak ima zgrada Središnjeg ureda osobitu notu.

svijetlo, opločeni oniks-mramorom. Pregradne stijene i teže izradjene su od hrastovine.

Dvorana za sjednice Središnjeg ureda, koja prolazi kroz dva kata, uređjena je tako, da su zidovi do visine 1.40 m opločeni jednostavnom hrastovom lamperijom, a ulazna su vrata bogatije izradjena. Nad vratima nalaze se u svojim okvirima originalni odlijevci figura Zdravlja i Rada s glavnog ulaza. Pokućvo čine stolovi i naslonjači smješteni u obliku potkove, a pred njima je podij za predsjedništvo. Pred njim su klupe za referente. Jednostavni, ali lijepi lusteri popunjavaju uređaj. Sva stolarija načinjena je od hrastova drveta.

Knjižnica Središnjeg ureda ima uza zidove zatvorene ormare za knjige, koji sežu do stropa. Veliki stol s potrebnim brojem naslonjača popunjuje uređaj.

Isto tako je izgrađena knjižnica i sjednička soba Okružnog ureda za osiguranje radnika.

Glavni ulaz zgrade obložen je djelomice dalmatinskim mramorom te je uza svu svoju jednostavnost monumentalan.

Hidroterapija i tušno kupalište sasvim je jednostavno i stvarno, samo je parno kupali-

šće kroz žuto katedralno staklo, koje pobudjuje izvanredno ugodan dojam. Cijelo parno kupalište djeluje monumentalno, jer je stvarno smišljeno.

U izgradnji zgrade nastojalo se, da se pojedine radnje podijele među što više poduzetnika i obrtnika i da im se tako u vrijeme krize u što većem broju omogući zarada.

Perspektiva glavnog ulaza.

šte uredjeno bogatije. Predvorje kupališta kao i ulaz opločeni su mramorom, dok je bazenska prostorija parnog kupališta sva opločena pocakljenim pločicama. U tom opločenju nalaze se figuralni motivi. Na završecima naslona uz stepenice, koje vode u oba bazena, stoje 4 muška akta u stavu skoka. Izradio ih je akademski kipar J. Turkalj. Svijetlo dolazi odozgo

Gradnja se započela dne 28. augusta 1925. Središnji ured uselio se u zgradu 6. februara 1928., a Okružni ured 26. februara 1928. Kupališta će biti predana općinstvu mjeseca septembra 1928.

Graditeljske radnje, koje obuhvataju težačke, zidarske i betonske radnje, dostala su gradjevna poduzeća Jugoslavensko gra-

djevno poduzetništvo d. d. i inž. Ivančić i Wolkenfeld.

Zgrada obuhvata 65.495 m³ računajući od poda suterena do visine terase sunčanog kupališta te je visoka 25.20 m od pločnika do završnog vijenca. Izgrađena površina sviju katova iznosi 18.585 m². Da se spriječi eventualno ovlaživanje suterenskih zidova, načinjen je osim horizontalne izolacije oko cijele zgrade obodni rov, koji je vezan s kanalizacijom i, koliko treba, zračan. Opterećenje zemlje temeljima određeno je sa 2.5 kg/cm². Temelji i suterenski zidovi izgrađeni su od betona. Sve nosive konstrukcije osim konstrukcija stepeništa i krovništa načinjene su od armiranog betona. Hodnici imaju obične armirane betonske ploče za stropnu konstrukciju, a uredske prostorije i ambulatoriji armiranu betonsku rebrastu ploču sistema »Jugo«.

Što za betonske što za armirane betonske konstrukcije potrošeno je 185 vagona cementa, 10.500 m³ šljunka i 26 vagona betonskog željeza. Svi ostali zidovi izgrađeni su od opeka kao i razdjelno zidje, koje je 15 cm debelo, da se spriječi prodiranje zvuka. Za te zidove potrošeno je 2.490.000 opeka.

Nad hodnicima na krovu načinjena je terasa, i to tako, da je na nasipu stropne armirane betonske ploče načinjena betonska podloga i na njoj je trostruki namaz bitumena s uloškom jute. Za zaštitu tog namaza načinjena je konačno armirana betonska ploča s određenim dilatacionim reškama.

Ulična pročelja izrađena su od terranove, a dvorišna su od samoborskog dolomitnog pijeska. Terranove je potrošeno 167.000 kilograma.

Sve su prostorije jednostavno žbukane osim ulaza, velike čekaonice, dvorana, knjižnice, sobe predsjednika i generalnog direktora, koje imaju stropove od sadrene žbuke.

Što za mort što za žbuku potrošeno je 13 vagona vapna i 5.200 m³ pijeska.

Željezni nosači stepeništa prevučeni su sadrenim profilima. Svega je potrošeno 10 vagona sadre.

Modele za pojedine arhitektonske dijelove fasade izrađivao je L. Pitzger.

Asfaltne radnje za zaštitu zidova i drugih konstrukcija protiv prodiranja i oštećivanja vlage izvršilo je poduzeće A. Res.

Tesarske radnje radila je tt. Dom d. d. za gradjevnu industriju. Da se pojednostavi konstrukcija jednostrešnog krovništa, ubetonirane su u armirani betonski strop V. kata cipele od lijevanog željeza, koje služe kao ležaji greda krovne konstrukcije.

Pokrivačke radnje radio je poduzetnik S. Sotošek. Glavno krovnište pokriveno je asbest-

nim škrljavecem romboidnog formata na nje-mački način, a ostali su krovovi pokriveni drvocementom.

Željezne krovne konstrukcije, nadsvijetla za veliku dvoranu Okružnog ureda i bazensku prostoriju parnog kupatila i hidroterapija izvršila je bravarska radionica Devidé i Modec.

Limarske radnje, a to su uglavnom bili žljebovi, odvodni oluci i pokrovi vijenaca i prozorskih klupčica, izvršio je limarski poduzetnik S. Strzalkovsky.

Radnje gradjevne stolarije bile su podijeljene u osam grupa, a izrađivali su ih obrtnici: D. Ohnleitner, F. Keesz, Prva jugoslavenska stolarska zadruga, Stolarska i kolarska industrija dd., Filipčić i Strmski, F. Mihoković, V. Fabris i J. Pavlina.

Gradjevnu stolariju od hrastovine dobavila je tt. Bothe i Ehrmann d. d.

Bravarske radnje su podijeljene u 9 skupova, a bile su povjerene obrtnicima: Križić i Črček, Kralj i Truhan, D. Hamel, G. Cernjak, I. Haramina, V. Pandić, V. Plemić, Z. Faber, najzad Devidé i Modec.

Soboslikarske i ličilačke radnje radili su ovi poduzetnici: Brlić i Gaber, Lj. Brahn, J. Mišić, Prvo hrvatsko soboslikarsko i ličilačko društvo, najzad D. Frank iz Broda n/S.

Slikarija je svih prostorija veoma jednostavna, ali ukusna. Samo je soba predsjednika Središnjeg ureda tapetirana. Tu radnju izvršio je J. Terihaj. Tapetiranje vrata izrađivala je t. t. Javor d. d.

Podove od hrastovih daščica, svega 5.400 m², polagala je tt. Tvornica parketa i paropila d. d. Zagreb. Tapetarske radnje izvršila je tt. Braća Vidaković.

Sva stubišta imaju stepenice od umjetnog kamena, i to od francuskog cementa crvenkaste boje. Iste su boje i ostali podovi od taraca. Stepenice je dobavila tt. Beton d. d. za gradjevnu industriju.

Hodnici, koji su uz ordinacije, opločeni su 2 m visoko pocakljenim pločicama. Boja njihova slična je boji stolarije, koja je sivkasto smeđa.

Zidovi oko umivaonika i zidovi u zahodima opločeni su bijelim pocakljenim pločicama.

Podovi svih ambulatorija, čekaonica i hodnika načinjeni su od keramičnih pločica crvene boje sa crnim uzorcima.

Svi podovi od keramičkih pločica imaju užljebine. Te radnje radile su tt. Zagorka d. d. i Pilot d. d. Za opločenje zidova potrošeno je 90.000 komada normalnih pocakljenih pločica, a za tarac 450.000 komada keramičkih pločica.

Ostakljivanje prozora i staklenih stijena, i to skoro 3.750 m², radio je I. Marinković, a brušena stakla dobavljala je tt. Spectrum d. d.

Klesarske radnje opločenja mramorom, i to na glavnom ulazu, radio je P. Bilinić iz Splita, a opločenje ostalih prostorija kao i glavni ulaz izradio je V. Brezak.

Centralno grijanje i pripremu tople vode, odvod i dovod potrošne i pitke vode, sve sanitarne uređaje kao i parnu praonicu dobavila je tt. Bačić d. d. za centralno grijanje i zdravstvene uređaje. U zgradi je uvedeno centralno grijanje toplom vodom s pogonom pumpe. Sistem je jednocjevni s glavnim razdjelnim vodom u potkrovlju. Kotlova ima 8, a člančani su i načinjeni od lijevanog željeza, i to fabrikata Strebel; ogrjevna im je površina 320 m². Zgradu griju grijaća tijela s površinom od 2.575 m², a 9.000 m cijevi dovode i odvođe od njih grijaću vodu. Samo glavni ulaz, parno kupalište i hidroterapija griju se parom.

Za ocjenu i preispitivanje tog uređaja dao je mišljenje profesor Ing. J. Müller.

Zgradu opskrbljuje potrošnom i pitkom vodom 4.700 m cijevi, a 1.680 m cijevi odvođe vodu. Budući da je voda na području Zagreba vrlo tvrda, te ima 24° njemačke tvrdoće, potrebno je bilo da se ugradi uređaj za omekšanje vode, da se spriječi taloženje kamena kotlova kako u kotlovima samima, tako i u cijevima. Ugrađen je uređaj za omekšanje vode sistema Neckar na principu vapna i sode s kapacitetom od 6 m³ na sat. Uređaj je dobavila tt. Ing. M. Wallis iz Osijeka, i on se pokazao do sada odličan.

Za opskrbu cijele zgrade, a napose kupališta potrošnom vodom izgrađen je odjelit bunar između zgrade i kolosjeka stanice. S pomoću sisaljka crpe se voda u dva napose smještena rezervoara, od kojih svaki ima 7.000 l sadržine. Učinak sisaljka je 400 l u minuti, a tjerane su elektromotorima sa 8 KS.

Električni uređaj jake i slabe struje izradio je tt. Ing. A. Goldstein. Poslovanje ureda traži trovrstu struju, i to za medicinske aparate 110 Vol., za rasvjetu 220 Vol., a za pogon motora 380 Volta. Da se te tri vrste struje dobave, smješten je u podrumu ispod stubišta stambenog dijela odjelit transformator. Iznad njega u hodniku suterena smještena je glavna rasklopna ploča s brojlama, a od nje razdvajaju vodovi električnu struju po cijeloj zgradi tako, da je na duljim stranama zgrade vode po dva, a na kraćima po jedan usponi vod. Svi vodovi vodjeni su u armiranim cijevima pod žbukom, te su i sve rasklopnice i utikači umetnuti u žbuku.

Dozivni uređaj načinjen je s indikatorima i zvoncima.

Električni satovi imaju glavni baterijski sat, 39 sporednih satova obične izvedbe i 6 sporednih satova osiguranih od vlage. Satovi su fabrikata »Magnet«.

Telefonsko uređenje načinjeno je s automatskom centralom Western Elektric Co. tipa Rotativ za 100 linija, sa 6 spojnih krugova, posredovnom centralom za 6 gradskih linija i s priključkom do 50 kućnih stanica. Gradske se linije dadu izravno priključiti na pojedine određene stanice. Ukopčane su ukupno 94 stanice, od kojih je 6 s povratnim upitom.

Za električno uređenje upotrijebljeno je oko 20.000 m armiranih Bergmanovih cijevi; za slabu struju oko 48.000 m, a za jaku struju 32.000 m žice.

Za pogon telefonskog uređaja i električnih satova postavljena je u potkrovlju akumulatorska baterija sa 48 Vol. napetosti, a za punjenje njezino živin izravniivač struje.

Za lakši saobraćaj općinstva s višim katovima ugrađena su dva električna osobna dizala, svako sa 320 kg nosivosti, a u stambenom dijelu ugrađeno je jedno teretno električno dizalo. Dobavu izvršila je tt. Wertheim i Co. Wien.

Preispitivanje tehničkog operata i nadzor nad svim električnim uređenjem bili su povjereni Ing. A. Viškoviću.

Stolarija unutrašnjeg uređaja, i to sjedničke dvorane i garderobe Središnjeg ureda, čitaonice, sobe predsjednikove i kabine parnog kupališta dobavila je tt. Bothe i Ehrmann d. d., a stolarije u čekaonici, velikoj dvorani za saobraćaj s općinstvom Okružnog ureda i uređaj hidroterapije dobavila je tt. Stolarska i kolarska industrija d. d.

Mjedeni okov hrastove stolarije dobavila je tt. Mjed d. d., brončane rešetke ulaznih vrata i naslona u parnom kupalištu tt. Helios, a sve rešetke perforiranog mjedenog lima kao i sve brončane natpise i brojke dobavila je tt. Lux d. d.

Rasvjetna tijela dobavljale su tt. Ing. A. Goldstein i Lux d. d.

Troškovi izgradnje opisane zgrade ne mogu se zasada tačno navesti, ali se može ustvrditi, da će se oni s obzirom na dosada isplaćene iznose kretati oko 30.000.000 dinara. Ako uzmemo taj iznos kao gradjevnu glavnicu, jedan m³ izgrađene sadržine zgrade stajao bi oko 460 dinara, a jedan m² izgrađene površine, razvivši sve katove, oko 1.620 dinara.

Ako isporučimo način i vrstu izgradnje s navedenim cijenama, može se reći, da su spomenuti troškovi primjereni.